

Hospodářské směry novověku

Studijní příručka pro sociální práci

V PRAZE 1939

NIHIL OBSTAT

Prof. Dr. Friderius Vašek,
censor

IMPRIMATUR

Pragae, die 19. Septembris 1939

Prael. Dr. Theophilus Opatrný,
Vicarius Generalis

N. 15409

MODLITBA PRŮKOPNÍKŮ.

Otče náš, jenž jsi na nebesích, zasvěcujeme Ti své mládí a chceme Ti již od nynějška býti věrni po celý svůj život bez ustání.

Dej nám milost, abychom si neohroženě zachovali čistotu svých duší

Upevni v našich srdcích odhodlání žíti podle Tvé vůle, být vždy a všude obhájci Pravdy, kterou chceme vyzařovati do celého světa!

Dej nám pochopit velikost oběti Kristovy, abychom byli odhodláni ke všem obětem, jež od nás budeš žádati!

Učiň nás hodnými býti mezi bratry, kteří Tebe neznají, misionáři Tvého světla, Tvé pravdy a Tvé lásky!

Dej nám bratrské pochopení pro všechny lidi, kteří ve všech třídách lidské společnosti a ve všech národech na světě hledají království spravedlnosti!

Sešli nám vítěznou víru svých apoštolů, abychom byli hodni státi se bratry našeho Vykupitele!

Amen.

ÚVOD.

Hospodářství velmi hluboko zasahuje do života národů a států a ovlivňuje po mnohé stránce i myšlení a jednání jednotlivců.

Jestliže má tak velikou moc ve společnosti lidské, je povinností všech sociálních pracovníků všimati si bedlivě směrů ovládajících hospodářský život a zkoumati, z jakých příčin vznikly. Je potřeba, aby dovedli porozumět sociálním vztahům a problémům a znali, na jakých zásadách je celé lidské hospodářství vybudováno, neboť podle toho může býti společnosti velmi prospěšné či škodlivé.

Tato příručka bude napomáhat dívati se kriticky na různé hospodářské směry. Ukáže, kde jsou jejich klady a kde jejich nedostatky.

Hlavní péče je především věnována rozboru směrů současných. Ale zařadili jsme sem i některé směry dnes už patřící minulosti (na př. merkantilismus, fysiokratismus), abychom mohli poukázat na historický vývoj hospodářství a zvláště na uplatnění některých jeho zásad.

Co se týče samotné příručky, autorem jejím jsou brněnští bohoslovci. Celkovou redakci provedl s nevšední obětavostí ct. p. Jindřich Šilhan za spolupráce ct. p. Aloise Podveského. Jim a všem ostatním patří náš srdečný dík. Rovněž děkujeme J. M. univ. prof. dr. Bedřichu Vaškovi, který brožuru laskavě přehlédl.

»Hospodářské směry novověku« budeme opět probírat (tak jako »Cesty k sociální spravedlnosti«) ve *Studijních sociálních kroužcích*. Tam, kde ještě tyto kroužky nejsou, založte je ihned! Stačí k tomu 3 snaživí lidé, kteří se mohou pravidelně scházet.

Průběh schůzky sociálního kroužku: »Hodina« trvá asi pět čtvrtí hodiny. Zahajuje a končí se modlitbou průkopníků. V první části schůzky se asi 10—15 min. čte Písmo sv. (příští hod. se pokračuje odtud, kde se přestalo). V druhé části se přečte stať z »Hospodářských směrů«. V třetí části se o věci diskutuje. Je záhodno, aby se diskuse zúčastnili všichni přítomní. Těm, kteří začínají, bude se to zdát s počátku obtížné. Ale až překonají první těžkosti, jež s sebou přinášejí všechny začátky, stane se jim práce daleko lehčí.

Vám, kterým je věnována tato brožura, klademe na srdce, abyste vším možným způsobem šířili ve svém okolí myšlenky zde obsažené.

M o d l e t e s e a p r a c u j t e !

A ť ž i j e K r i s t u s K r á l !

IngC. Václav Malášek, JUC. Fr. Boublík,

za

Sociální odbor Ústředí kat. studentstva.

I. OD STAROVĚKU DO NOVOVĚKÝCH HOSPODÁŘSKÝCH SMĚRŮ.

Povšechně: Předkládáme-li v následujících kapitolách čtenářům této studijní příručky přehled nejdůležitějších národohospodářských směrů novověku, nechceme tím říci, že ve starověku a středověku národní hospodářství nebylo. Ba naopak existovalo v dobách, ze kterých se nám nezachovaly ani písemné památky. Je ale jisto, že doba starověku a středověku n e z n a l a systematicky propracované h o s p o d á ř s k é s o u s t a v y. Důvod musíme hledati především v tom, že v novověku celá lidská společnost i jednotliví její členové stanuli pojednou v ostrém boji o život a uhájení existence. Tato doba se vzrůstem nejen bohatství nýbrž i bídy národů přivedla lidi ke zkoumání zákonitých příčin hospodaření člověka. Starověk a zejména středověk se vyznačoval tím, že měl hospodářskou stránku života organisovánu. Ř á d — o r g a n i c k á a h i e r a r c h i c k á j e d n o t a — toť výraz této epochy dějin!

Ideje: Myšlenky, kterými se zabývají dnešní národohospodáři jako na př. soukromý majetek, společenství statků, peníze, úrok, populace, poslání státu atd., je možno stopovat v základních rysech již ve spisech největších myslitelů starověku. Plato, který žil ve IV. stol. před Kristem, učil o »ideál-

Budte dobrými propagátory dobrých myšlenek!

---

ním státě«, v němž rozhodují mudrci a zkoumal otázku populace národa. A r i s t o t e l e s, jenž kritisoval myšlenky Platonovy, hlásal, že je ve shodě s lidskou přirozeností míti soukromý majetek. Na peníze pohlížel jako na pouhý směnný prostředek a zavrhoval úrok. Marně bychom ovšem hledali v jejich názorech pojem práce a úcty k ní. Té neznali jako celá pohanská doba, v níž žili, neboť práce podle jejich pojetí byla nedůstojna svobodných lidí, jsouc tvrdým údělem pouze otroků.

Teprve křesťanský středověk naplnil pracovní ovzduší teplem radostné lásky. Tento názor na práci vyplýval z toho, že věřící člověk viděl vzor dělníka v Kristu, jenž sám vyrůstal v dílně svého pěstouna sv. Josefa. Vliv Církve na středověké formy hospodaření byl veliký. Cechovní zřízení, které charakterisuje městský hospodářský život těchto století, stálo v úzkém vztahu ke katolickému náboženství.

Cechy. Cechy byla bratrstva přizpůsobená tehdejšímu kulturním a hospodářským poměrům, která vznikla proto, aby nábožensky a mravně povznášela své členy a pomáhala jim ve věcech stavovských. Každý cech měl svého patrona, vlastní oltář v kostele, přísně zachovával nedělní klid nejen v nedělích, ale i o všech zasvěcených svátcích. Tovaryši tvořili s mistry jednu rodinu. Cech vykonával roz-

Šiřitelem dobrých zásad je dobrý tisk!

---

sáhlou pravomoc nad svými příslušníky, měl na starosti výchovu dorostu, zamezoval nekalou soutěž, bděl nad nákupem surovin, řídil výrobu a pečoval o jakost výrobků.

Je ovšem rozdíl mezi zřízením stavovským, jak je vyžaduje dnešní doba a stavovskou výstavbou středověku. Stavby tu spočívaly na podmínkách rodu, jichž nemohli jednotlivci měnit, nebo byly postaveny na bohatství či privilegiích některých skupin obyvatelstva (vojenských, duchovních atd.).

Sv. Tomáš Akv.: Z myslitelů této doby zejména sv. Tomáš Akvinský (XIII. stol.) osvětlil otázku *s p r a v e d l i v é c e n y*, jež měla vyplynout z harmonického spolužití stavů a jejich členů a *o t á z k u ú r o k ů*. Církev stála přísně na zákazu úroku (*nummus non parit nummum*), neboť se neslučovalo s povinností lásky k bližnímu, aby za to, že potřebnému člověku byla poskytnuta peněžní pomoc, se docílovalo zisku a zvláštní výhody. Tento názor platil v Církvi až do konce XVIII. stol., kdy peníze přestaly být výhradním prostředkem směny a staly se pramenem, poskytujícím možnost příjmů. Církev však už ve středověku dovolovala peněžní účast v podnikání — zvláště v zemědělství — a *b r á t i z a t o r e n t u*.

Zásady křesťanského solidarismu: *m y š l e n k a s l u ž b y a v z á j e m n é p o m o c i, p r i n c i p*

autority byly hybnou pákou jednání lidí i v ohledu hospodářském.

Zhodnocení: Poslyšme, jak hodnotí středověké duchovní zřízení a celý tehdejší řád encyklika Pia XI. *Quadrages. anno* (str. 42.) byl kdysi sociální řád, který sice nebyl dokonalý a v každém ohledu vzorný. Avšak se zřetelem na poměry a potřeby doby do jisté míry vyhovoval zdravému rozumu. Zahynul-li již dávno onen řád, nestalo se jistě tak proto, že by se sám nebyl mohl vývojem přizpůsobiti změněným poměrům a potřebám a že by se nebyl mohl jaksi rozšířiti, nýbrž spíše proto, že lidé zatvrzení přílišnou sebeláskou se zdráhali učiniti přístupnými svá zařízení, jak toho bylo zapotřebí

Rozpad: Ano, koncem středověku počal rozpad hospodářské a sociální výstavby lidské společnosti. Vzpoura proti duchovní autoritě, jak se jí vyznačuje »reformace,« vedla k osudným následkům i ve smyslu světském. Mnoho lidí se odcizilo Církvi, které byl konfiskován i majetek jí svěřený, jímž hospodařila, dávajíc příklad ostatním a vytvářela tak hráz hromadné pauperisaci lidí, jak doznává sám Marx v *Kapitálu* (kniha I. str. 575 a n). Naturální charakter feudálního hospodaření, kde se uplatňovala bezpeněžní směna, byl stírán vlivem peněz, hledaly se nové prameny úvěru atd.,

všemi možnými směry!

---

rozpadl se feudální lenní vztah, vybudovaný na službě nižších jednotek vyšším a důležitějším a byl zaměněn poměrem námezdním.

Vytvářely se velké absolutistické státy (Francie, Anglie, Španělsko atd.), objevem nových zemí dal se obchod na cestu za novými trhy, lidi opanovala touha po bohatství a zisku.

Ale to už je počátek novodobých směrů hospodářských, jak si toho všímají další oddíly této příručky. Můžeme v nich nalézt jasně, že lidstvo, hledající zákony řídící hospodářství, ztratilo »Centrum securitatis«; mizelo mu stále víc a více s vědomí, že zákony Boží musí platit i v hospodářství jednotlivců i celých národů a států, nemá-li se celý život octnouti ve zmatku.

II. MERKANTILISMUS.

I. Pojem: Merkantilismus (z lat. »mercator«) je hospodářsko-politický systém, jednostranně zdůrazňující význam peněz a směny statků pro vzrůst národního bohatství. Byl všeobecně přijatým a absolutistickými vládami praktikovaným systémem ve stol. 17. a na začátku stol. 18. Je nazýván také »systémem příznivé bilance«, vzhledem k svému učení, nebo »colbertismem« — podle Colberta, ministra francouzského krále Ludvíka XIV.

II. Učení: A. Národní bohatství záleží v hojnosti peněz a drahých kovů — zlata a stříbra, — za něž se dá vše opatřiti. Rozmnožení národního jmění děje se těžbou těchto kovů, únikem jejich v podobě peněz do ciziny se národ ochuzuje. Tam, kde se drahé kovy netěží, se národ obohacuje aktivní obchodní bilancí — t. j. převahou vývozu nad dovozem.

B. Aby se v mezinárodním obchodě dosáhlo této převahy vývozu, je nutno jej podporovat a dovoz znemožňovat.

a) Omezování dovozu spočívalo jednak v omezení dovozu takového zboží z ciziny, jež může se vyrobti doma, jednak v omezení dovozu z těch zemí, s nimiž je obchodní bilance nepříznivá. Toto omezování dalo se buď vysokými cly nebo úplnými zákazy.

Průkopník vidí jasně poslání Církve mezi lidmi

---

b) Vývoz byl podporován slevou na clech při zpětném vývozu, vývozními premii, příznivými obchodními smlouvami, udílením výsad v koloniích pro zboží a obchodníky mateřské země.

V mezinárodním obchodě rovněž nutno dbáti na to, aby vývoz byl hodnotný, t. j. aby se vyváželo více tovarů než surovin.

C. Úspěch v mezinárodním obchodě závisí na vyvinutém průmyslu a proto je povinností státu podporovat vznik nových továren různými privilegiemi, darováním potřebných pozemků, budov a pod.

III. Původci merkantilismu: První podává zásady merkantilismu Francouz Montchrétien de Watteville ve svém spise »Traité de l' économie politique« (r. 1615). Podobně v Anglii to byl Thomas Mun, v Německu L. Seckendorf, v Rakousku Wilhelm v. Schröder, v Itálii Antonio Serra.

IV. Uplatnění: Merkantilismus v praxi nebyl všude stejný, jeho podoba závisela na vnitřním a vnějším politickém vývoji, jenž zároveň určoval účelnost hospodářsko-politických opatření, vydaných v duchu merkantilismu. Tak na př. ve Francii merkantilismus směřoval hlavně k povznesení průmyslu, v Anglii pak se projevil snahou vyrovnat se v zámořském obchodě Nizozemsku.

Co je nejvyšším smyslem života? Život věčný!

Ve Francii je to především doba vlády Ludvíka XIV a jeho ministra Colberta (1619—1683). Colbert odstranil staré výsady, podporoval manufaktury, stavěl silnice a kanály, z ciziny volal dovedné dělníky a továrníky, kupoval výrobní tajemství, zlepšoval stroje, jakost výrobků, vyplácel řemeslníkům a průmyslovým dělníkům premie. Velké úspěchy měl v koloniální politice, vytvořena byla mocná obchodní společenstva s velkými výsadami pro koloniální obchod jako na př. »Východoindická společnost«. Za tím účelem upravil konsulátní službu a stavěl lodi.

V Anglii za vlády královny Alžběty vznikají státní monopoly (železo, kožišiny a j.), vzniká »Anglická východoindická společnost« a pod. Jiným projevem merkantilismu je navigační akta Cromwellova proti Holandsku (1651).

V ostatní Evropě jsou stoupenci merkantilismu všichni absolutističtí panovníci doby, jako v Rakousku Marie Terezie a Josef II., v Prusku Bedřich Vilém I. a zejména Bedřich II., v Rusku Petr Veliký i Kateřina II.

V. Kritika: Základní omyly merkantilismu jsou:

1. Přecenění významu peněz.

Stoupenci merkantilismu sice správně pokládali peníze za jeden z nejdůležitějších statků, zdůrazňovali však příliš jejich vliv při směně a zapomí-

nali, že lze peníze nahraditi jinými statky. Vždyť peníze samy nestačí, nelze-li za ně koupiti dostatek statků, nutných pro živobytí.

2. Přecenění průmyslu a nedocenění zemědělství.

Merkantilismus také přecenil význam průmyslu pro národní blahobyt a nedocenil význam zemědělství a tím porušil harmonii hospodářského života. O zemědělství, jež bylo poškozováno zákazem jak vývozu surovin, tak dovozu nejnutnějších životních potřeb, na př. cukru, kávy, se v této době vlády merkantilismu nikdo nestaral.

Hlavním zhoubným důsledkem tohoto systému bylo, že podporoval svými opatřeními: privilegii, zákazy, celní soustavou a centralismem ziskuchtivost panovníků a vládnoucích kruhů. Jeho absolutistický charakter a jeho sobecká hospodářská politika byla příčinou nejedné války (anglicko-holandská válka 1652—54).

S touto ziskuchtivostí souvisí také vydírání kolonií. Mateřské území si osvojilo monopol na spotřebu a výrobu kolonie, takže tvořily dohromady jedno hospodářské území, ovšem na újmu kolonie.

I když theoretické zásady merkantilismu jsou namnoze klamné, přece systém měl v praxi tam, kde byly příznivé podmínky, velký úspěch na poli průmyslové výroby.

III. FYSIOKRATISMUS.

I. Pojem: Fysiokratismus je národohospodářský systém, který oproti merkantilismu zdůrazňuje, jak už jméno ukazuje (fysiokratia — vláda přírody), přirozený řád a význam půdy pro národní blahobyt. Je to vlastně první národohospodářská teorie, která vznikla jako reakce proti merkantilismu, jenž uplatňoval umělý společenský řád vytvořený lidskou vůlí.

II. Příčiny vzniku: 1. Jednostrannost merkantilismu a jeho stíny (pokles cen zemědělských produktů, přílišné sešněrování hospodářství).

2. Zvýšení státních dluhů, snížení příjmů.

3. Pochybené finanční operace, jež vedly ke státnímu bankrotu (John Law).

III. Nauka fysiokratismu: 1. V lidské společnosti má vládnouti přirozený řád, neboť přirozené fyzické a mravní vlohy člověka tvoří harmonický, nedílný celek. Přirozený řád je řádem Prozřetelnosti, je řádem Bohem stanoveným ke štěstí lidí. Zákonům přirozeného řádu jsou podrobeni všichni lidé. Positivní zákony lidské mají jen upravovat řád přirozený a blahobyt je možný jen tam, kde tyto zákony jsou ve shodě s přirozeným řádem. Odtud také pochází heslo fysiokratů »laissez faire, laissez passer«, jež má vyjádřit, že stát má ponechat jednotlivcům volné pole v jejich hospodářské činnosti bez obavy, že soukromé zájmy poškodí zájmy celku.

Drůkopník nenáleží sobě, nýbrž Kristu!

---

2. Čistý výnos, t. j. rozdíl hodnot statků vyrobených a statků při tom spotřebovaných, je možný jen v zemědělství. Jediné rolník sklízí pravidelně víc než spotřebuje ke své výživě a k osevu. Obchod a doprava pouze směňují a přemísťují hotové výrobky, průmysl pouze spojuje, nebo zpracovává suroviny; pokud se zvyšuje při tom jejich hodnota, zvyšují se zároveň hodnoty spotřebované. Průmysl a obchod, jež dávají jen zisk odvozený (sterilní), jsou jen potud prospěšny, že zpracují a směňují dary přírodní. Proto je nutno zemědělství chránit a je podporovat.

3. Společnost lidskou dělí fysiokraté ve tři třídy:

- a) třídu produktivní, složenou ze zemědělců (majících půdu v pachtu) po případě rybářů a horníků,
- b) třídu vlastníků půdy,
- c) třídu sterilní, k níž patří průmyslníci, obchodníci, svobodná zaměstnání.

4. Úkolem státu a vládce je především chrániti »přirozený řád« a jeho základ vlastnictví, starati se o výchovu a vzdělání, prováděti veřejné práce jako cesty, průplavy atd.

IV. Původci fysiokratismu: Zakladatelem a nejdůležitějším spisovatelem systému fysiokratického je François Quesnay (1694—1774), osobní lékař Ludvíka XV. Byl synem zemědělského dělníka a teprve ve stáří se počal obíratí otázkami hospodář-

Dokud se hřeší proti sociální spravedlnosti,

---

skými. Z jeho spisů je nejdůležitější »Tableau économique«. Kolem Quesnaye se sdružila prvá národohospodářská škola, z níž zasluhují zmínky markýz de Mirabeau st. (La philosophie rurale), Mercier de la Rivière, Dupont de Nemours, abbé Baudeau, hlavně však Jacques Turgot, ministr krále Ludvíka XVI., jenž se snažil provést mnohé zásady fysiokratismu (žil 1729—1781, ministrem 1774—1776). Tito učenci byli nazýváni fysiokratisty podle knihy Duponta de Nemours »Physiokratie«. Sami se nazývali ekonomisty. Jejich učení nemělo prakticky většího ohlasu mimo Francii.

V. Uplatnění: Francie: Ministr Turgot zrušil všechna opatření politiky Colbertovy, daně předepsal jen těm, kteří měli čistý příjem, dovolil a zvýšil vývoz hospodářských produktů, ulehčoval různými edikty postavení a práci rolníků. (R. 1776 vydal 6 slavných ediktů).

Rakousko: Leopold II. (Pokus o pozemkovou reformu.) Josef II., sám merkantilista, přijímá některé zásady fysiokratismu (zrušení nevolnictví, reforma pozemkové daně a j.)

Rusko: Kateřina II. (Ulehčení sedlákům.)

Bádenský markrabě učinil nezdařený pokus uvést v praxi fysiokratický systém ve třech obcích svého panství.

marně čekáme na sociální mír!

VI. Kritika: A. Z á s l u h y: 1. Na poli vědeckém:

a) stanovil blízké vztahy mezi hospodářstvím a všeobecným životem sociálním;

b) dal vyniknouti mnohým problémům hospodářským, jako poměru volné soutěže a ceny, osobního zájmu v podnikání, oběhu statků, třídění důchodů a pod.;

c) podal klasické důvody ve prospěch pozemkového vlastnictví.

2. Na poli praktickém:

a) bojoval proti monopolům, hájil svobodu práce a obchodu a to jak vnitřního tak mezinárodního;

b) usiloval o omezení úkolů státních;

c) dával přednost daním přímým před nepřímými;

d) povznesl ujařmený stav rolnický a řemeslný.

B. O m y l y: 1. Zásadou o přirozených zákonech života hospodářského popírají fysiokraté lidskou svobodu a ztotožňují řád fysický s mravním řádem svobodného člověka. Společenské dění, poněvadž je provádí člověk, mající svobodnou vůli a rozum, není podrobena zákonu nutnosti jako zjevy mechanické.

2. Fysiokraté neuznávají jiné pohnutky pro společenské dění mimo osobní hospodářský prospěch.

3. Přecenili význam zemědělství, neuznali čistý výnos v obchodě a průmyslu.

IV. LIBERALISMUS

Industrijní systém Adama Smitha a klasická škola individualistická.

I. Pojem: Industrijní systém (industrie dle Smithova pojetí znamená vůbec práci, jež je příčinou národního bohatství a ne jen průmysl) žádá podobně jako fysiokraté, naprostou svobodu pro hospodářství.

Tento nový národohospodářský směr zvaný podle svého zakladatele *i n d u s t r i j n í m s y s t é m e m A d a m a S m i t h a* vzniká v Anglii z kritiky přílišné vázanosti obchodu, hláсанé merkantilismem. Zároveň je reakcí na změněné poměry výrobní, kdy nové vynálezy — parní stroj, mechanický stav tkalcovský a j. mají za následek ohromný vzrůst anglického průmyslu. Těžisko hospodářské se posunuje od zemědělství k průmyslu a obchodu, od malých závodů k velkovýrobě. Při tom se začíná tvořit dělnická třída.

II. Vznik: Původcem tohoto systému je Adam Smith, (1723—1790). Studoval teologii a pak filosofii v Glasgowě a Oxfordě, stal se profesorem logiky a pak morální filosofie na universitě v Glasgowě. Na své cestě Francií se seznámil s fysiokraty, po svém návratu se usadil v rodišti a věnoval se své vědecké práci. Roku 1778 byl jmenován celním komisařem v Edinburghu a v tomto vysokém úřadě zůstal až do své smrti. Jeho nejslav-

Sociální kroužek ještě tento týden!

---

nějším dílem je »Zkoumání o povaze a příčinách blahobytu národů«.*)

III. Nauka: Ideovým podkladem jeho učení je individualismus a naturalismus stejně jako u fyziokratů. Věřil v přirozený řád a hledal přirozené zákony.

Jeho učení: a) Bohatství národa záleží v hodnotě ročně vyrobených statků, ne v penězích, které jsou jen oběžným prostředkem. Záleží tedy na práci všech tříd. Všechny jsou produktivní. Celá země je jedinou dílnou. Součinnost se uskutečňuje dělbou práce.

b) Hospodářská zřízení jsou samočinná, vyvíjejí se sama sebou. K nynějšímu vzhledu hospodářského světa dostačila činnost milionů osob, z nichž každá sleduje svoji dráhu bez ohledu na ostatní. Tímto svým egoismem prospívá každý zároveň celku, neboť vše, co vzniká, jest dobré.

c) Poněvadž hospodářská zřízení vznikají sama sebou a jsou dobrá, pokud tak vznikají, nesmí stát zasahovat do věcí hospodářských. Stát jest celou svoji povahou neschopný k hospodářským úkolům, k úkolu obchodníka. Smith žádá svobodu i pro mezinárodní obchod.

---

*) Výbor z tohoto spisu do češtiny zpracován r. 1928; prof. dr. J. Macek také r. 1915.

IV. Uplatnění: Francie: Zákonodárství v letech 1788 a 1791. Zrušeno nevolnictví, naturální dávky změněny v dávky peněžní.

Prusko: R. 1807 zrušení poddanství, volnost v provozování živností, r. 1816 zrušení vnitrozemských poplatků a j.

Anglie: Zavedena jen svoboda obchodní a živnostenská, poněvadž na svobodu rolníků nebylo nikdy sáhuto.

Rakousko: Svoboda sedláků již r. 1781, živnostenská r. 1859.

V. »Klasická škola«. Adam Smith jest vlastním zakladatelem moderního politického hospodářství. Spolu s Angličanem Robertem Malthusem (1766 až 1836), Davidem Ricardem (1772—1823) a Francouzem Jean Baptiste Sayem (1767—1832) tvoří t.zv. *klasickou školu národohospodářskou (liberalistickou)*.

Robert M a l t h u s, anglikánský duchovní jest znám svou pesimistickou teorií populační. Předpokládá totiž, že lidstvo se rozmnožuje mnohem rychleji, než prostředky výživy. (Vzrůst obyvatelstva znázorňuje řadou geometrickou a vzrůst statků spotřebních řadou aritmetickou.)

David R i c a r d o pokročil dále ve Smithově teorii o hodnotě, důchodu a j., proslavil se svou na-

Ukaž mu ji!

---

ukou o pozemkové rentě, svým zákonem mzdy a zisku, kvantitativní teorii peněz a zásadami o vydávání bankovek. Svou teorií o hodnotě, jež jest stanovena prací, nutnou k výrobě zboží, dal základ k Marxově teorii o hodnotě a nadhodnotě. Ricardo vytvořil vlastní svou školu, z níž nejznámější jsou Mac Culloch (žádá pro dělníka právo na stávku), James Mill (žádá znárodnění půdy) a Nassau Senior.

Jean B. Say dokončil vyvrácení fysiokratismu, systematisoval vědu národohospodářskou a stal se zakladatelem svobodohospodářské školy francouzské.

VI. Kritika: 1. Princip svobody práce a kapitálu. Každá tedy i hospodářská svoboda musí mít jisté meze, jinak škodí společnosti. Volná soutěž vyvolává sice neobyčejný rozkvět výroby, zaviňuje však, že hospodářsky silnější a méně svědomití vítězí nad hospodářsky slabšími a svědomitými. Velkovýroba nabývá převahy nad malovýrobou, zostřují se sociální protivy atd.

2. Lidská společnost je podle Smitha jen »slepencem« a ne mravně organickou jednotou. Přehnaný individualismus vylučuje ostatní pouta společenské solidarity — zná jen egoismus.

Kdo stojí na místě, jde zpět!

---

3. Podle Smitha je produktivní každá práce, která zvyšuje směnnou hodnotu nějakého statku. Nutno však říci, že produktivní práce jest ta, která vyvolává materiální dobro, kterého je potřeba pro lidský život.

V. KAPITALISMUS.

Adam Smith měl svými zásadami velký — byť nechtěný — vliv na vývoj moderního kapitalismu.

I. Pojem: Kapitalismus je ten způsob hospodaření, při němž kapitálu připadá zvláštní důležitost a při němž cílem hospodaření je rozmnožení kapitálu. (Prof. dr. Vašek v Rukojeti křesť. sociologie.)

Kapitálem jsou hospodářské statky, jichž se užívá k výtěžným účelům. Nejsou tedy kapitálem statky, určené jen k účelům spotřebním. Pod slovem kapitál se nejčastěji rozumějí peníze, jsou však jím i jiné statky hospodářské jako na př. tovární budovy, stroje, pozemky, suroviny atd. Jsou tedy kapitálem všechny vyrobené výrobní prostředky.

Kapitálu připadá zvláštní důležitost — dnes nestačí osobní zdatnost ke kapitalistické výrobě, jako tomu bylo dříve při výrobě řemeslnické. Kapitál je dnes nejdůležitější podmínkou při podnikání, podnikavost vedlejší.

Cílem dnešního hospodaření je rozmnožení kapitálu — t. j. rozmnožení jeho o zisk, na rozdíl od středověkého hospodářství, kdy cílem výroby bylo krytí potřeb zákaznictva.

Při kapitalistické výrobě je oddělen kapitál od práce, t. j. osoby poskytující kapitál a osoby poskytující práci jsou rozdílné. Naproti tomu při nekapitalistické výrobě majitel výrobních prostředků sám

Soukromé vlastnictví je zavedeno

---

také dává svou práci, jako rolníci, drobní řemeslníci a j.

V chápání kapitalismu jsou rozdíly. Nejčastěji je chápán trojím způsobem: 1. Jako kapitalismus rázu technického — t. j. hospodářská soustava, jejímž hlavním rysem je užívání kapitálu ve velké míře — na rozdíl od středověkého podnikání.

2. Jako způsob hospodaření, při němž majitelé kapitálu, rozhodující o jeho užití, jsou vedeni při podnikání pouze nadějí na zisk. Jde jim jen o to, aby z investovaného kapitálu co nejvíce vytěžili.

3. Jako způsob hospodaření, s nímž jsou spojeny všechny zlořády, které se vyskytují v současném hospodářském podnikání, jejichž původ hledati jest v neomezené touze po zisku. V tomto významu je výraz »kapitalismus« okřídleným slovem socialistů.

II. Ideový podklad kapitalismu nutno hledati v protestantském pojetí člověka, který »osvobozen« z pout církevní nauky je v přímém poměru k Bohu, je však osamocen a bezmocný, což vede jednak k větší aktivitě, jednak k zesvětštění. Člověk v kalvinismu, jenž odstranil spojení mezi přirozeným a nadpřirozeným, mezi zjeveným náboženstvím a životem, tedy také mezi náboženstvím a životem hospodářským, se dostává k pozemskosti a individualismu. Výrazem tohoto, původně náboženského

a musí být udržováno pro účel sociální!

---

odklonu je liberalismus, zamítající vše, co váže jednotlivce ke společenským celkům. Liberalismus směřoval na poli hospodářském bezprostředně k modernímu kapitalismu se všemi jeho důsledky, poněvadž vycházel z optimistického názoru, že volné působení hospodářských činitelů a osobních sil lidí vede k všeobecnému štěstí. Adam Smith svým vystoupením rozbil poslední pouta, zbylá ze středověkého vázaného hospodářství. Konečně nezůstaly bez vlivu na hospodářský život četné objevy 15. a 16. i dalších stol., dále pronikání experimentální přírodovědy a odsunutí metafysiky, stejně jako zvlažnění náboženského života v širokých vrstvách a protikřesťanský duch posledních staletí.

V dějinách kapitalismu, jehož první počátky dlužno hledati v středověkých velkoobchodech, je možno rozeznávati 3 období. První — tak zv. raný kapitalismus — začíná ponenáhlym pronikáním kapitalistických hospodářských forem u románských národů obchodních (Italů, Španělů). Vrcholný kapitalismus začíná v druhé polovině 18. stol. v Anglii, po roce 1848 se stává kapitalismus vládnoucím hospodářským systémem v celé Evropě. Po válce začíná třetí období kapitalismu — pozdní kapitalismus, který bývá poněkud oslabován ve své průbojnosti zásahem sociální politiky novodobých států.

Nemůže být kapitál bez práce

III. Znamky kapitalismu: 1. Touha po úplné svobodě hospodářského podnikání a to jak vzhledem ke státu, tak vzhledem ke konkurentům, dělnictvu a spotřebitelům, jak při výrobě, tak v obchodě a spotřebě.

2. Z toho plyne požadavek volné soutěže. («Volná soutěž nastává, jestli více lidí žádá nebo nabízí totéž a mezi sebou závodí.» Prof. dr. Engliš.)

3. Optimismus: podnikatel je přesvědčen, že zdolá všechny překážky a dobude všeho, co zamýšlí.

4. Dynamismus horlivá činnost podnikatelova vede ke stále většímu a většímu rozvoji ve všech směrech.

5. Racionalisace hospodářství, vyjádřená plánovitým postupem, účelností, zdokonalováním pracovních metod a úspěšně vedeným bojem proti náhodě a ztrátám v podnikání.

Co se týče vyšších duchovních hodnot, pokládá kapitalismus vědu, umění a náboženství za jakési iluze a náhodné okrasy hospodářského života, jež mají sloužiti toliko jeho zájmům. Jemu jde především o levnou produkci, bez ohledu na postavení dělnictva, pracujícího za mzdu.

IV. Uplatnění: Kapitalismus přetvořil: ponenáhlu celkový ráz hospodářského a společenského života. Počalo se vyrábět spíše to, o čem se doufalo, že se prodá s největším ziskem, všude převládlo důsled-

ani práce bez kapitálu!

---

ně podle zjištěných hledisek zbudované hospodářství, jež se vyznačuje velkými průmyslovými, dopravními, obchodními a bankovními podniky. Průmyslová výroba, zásobující ve velkém trh a jeho neznámé kupce, se soustřeďuje ve velkých podnicích; kapitál, pro ně potřebný, se shromažďuje v rukou několika málo osob nebo společností. Do výrobního procesu byly zapojeny banky a jiné peněžní ústavy, podnikateli se stávají neznámí jedinci a společnosti pomocí akcií. Podnikatelé se za účelem zvětšení zisku sdružují v kartely a trusty. Kartely jsou organizace podniků za účelem vyloučení volné soutěže. Volná soutěž totiž snižuje cenu a tomu právě má se zabránit dohodou o ceně výrobků. Jestliže podniky v kartelu sdružené zaniknou v ústřední organizaci, vzniká trust, který je jediným podnikem na rozdíl od kartelu, kde si jednotlivé podniky zachovávají svou samostatnost. Peněžnictví nabylo mezinárodního rázu a jeho rozvoj přesunul těžiště politického života do síní bankovních domů.

Zásadou svobody a volnosti v používání majetku, v konkurenci a v určování cen a mezd se došlo k nelidským poměrům, pokud jde o uzavírání smluv s dělnictvem, k vyčerpávající práci žen, dětí a pod. Lidská práce byla oloupena o svou důstojnost, kapitalista vidí v dělníkovi pouhou pra-

Rodinná mzda je klíčem k sociální spravedlnosti

---

covní sílu a všímá si ho jen potud, pokud pomáhá mu tvořit nové hospodářské hodnoty.

Neméně těžké jsou důsledky morální a psychologické. Hospodářský individualismus dal moc a právo silnějšimu, který potlačil hospodářsky slabé. Na jedné straně vznikají majitelé stále větších výrobních prostředků a na druhé straně dělníci, kteří poskytují jen práci svých rukou. »Výroba a obchod byly soustředěny v rukou téměř jen několika málo lidí, takže hrstka majetných a boháčů vložila jho téměř otrocké na nesmírné množství proletářského lidu.« (Encyklika Rerum novarum.) Ostré rozdělení kapitálu a práce vede k vytvoření společenských tříd, které stojí proti sobě. Dělník vidí hromadění kapitálu bez práce a námahy, sám však musí tvrdě pracovat, aby uživil sebe a svou rodinu. Tím povstává v dělnictvu pocit méněcennosti a podrážděnosti. K tomu přistupuje ještě neradostnost práce, která při stálé racionalisaci a mechanisaci ubírá člověku pocit tvořivosti, jenž má každou práci provázet. Tyto psychologické důsledky kapitalismu způsobují pravý společenský rozvrat a vedou k anarchii.

Situace po válce r. 1914-1918.

V. Po světové válce vliv kapitalismu byl značně oslaben, i když vzrostl počet velkých kapitalistic-

kých společností. Nebylo však podmínek pro jejich rozkvět, poněvadž Evropa za války velmi zchudla a roli finančníka na světovém trhu, kterou měly dříve Anglie, Francie a Německo, převzala Amerika. Zároveň se vyvinul průmysl v zemích mimoevropských. Rovněž liberální zásada o svobodném mezinárodním obchodě ustupuje do pozadí před myšlenkou hospodářské soběstačnosti národa, jež nachází stále více zastánců (autarkie).

Dělníci dosáhli v největších průmyslových státech rozhodného vlivu na politiku a tak se splnily jejich základní požadavky vzhledem k pracovní době, zdravotní ochraně a bezpečnostním opatřením v podnicích, dále pak se splnily požadavky kolektivních smluv, sociálního pojištění a pod.

Rovněž veřejné mínění se odvrací od kapitalismu, hlavně pro jeho přílišnou racionalisaci, jež postupovala mnohem rychleji než úprava sociálních poměrů. Tím vznikla velká nezaměstnanost a státy, aby ji odstranily, jsou nuceny sáhnout k opatřením, odporujícím zásadám kapitalismu.

VI. Zhodnocení: A. Zásluhy kapitalistické soustavy:

1. Hojnější používání strojů prospělo lidstvu, neboť osvobodily člověka od namáhavé práce a tak ušetřily jeho síl a jeho zdraví. Pomocí strojů byly

rovněž z přírody vytěženy látky a síly, které by jinak vytěženy nebyly. a jejich pomocí byla vykonána díla, která by pouhými lidskými silami vykonána nebyla.

2. Kapitalismus svou zásadou svobody, na níž budoval a jež je zdravá, pokud nepřekračuje správných mezí, uvolnil přílišnou vázanost hospodářského života, vadící vzrůstajícím potřebám lidstva. Člověk se stal volnějším při volbě zaměstnání a působiště.

3. Ani myšlenka volné soutěže není svou podstatou špatná a je-li jí užíváno v mezích, zdokonaluje výrobu a přináší užitek spotřebitelům.

4. Kapitalismus organisoval výrobní prostředky a probudil podnikavost a vynalézavost na poli technickém, omezil plýtvání a ztráty.

5. Kapitalismus opatřil prostředky na veliké podniky, na něž by finanční síly jednotlivců nestačily. Tak vznikly velké elektrárny, železnice, regulace a pod., bylo umožněno zásobování bez ohledu na vzdálenosti a jiné překážky, což se osvědčilo zvláště v dobách neúrody a hladu v některých oblastech.

6. Zdůraznil sociální funkci podnikatele, zabezpečil lidem výživu i v krajích hustě zalidněných, pozvedl životní úroveň dělníka, dopomohl mnohým

ovznikla dělnická otázka.

---

krajům k blahobytu. Měl rovněž vliv na rozvoj kultury a civilisace (školství, nemocnice a pod.).

B. Stíny kapitalismu: 1. Byl vykořisťován dělník — nízká mzda, nedbalost k vybudování sociálních opatření pro dělníky, práce žen a dětí, dlouhá pracovní doba, práce noční a jiné. Byl vykořisťován také spotřebitel mnohdy lichvářskými cenami a byly vykořisťovány kolonie.

2. Kapitalismus staví zájem soukromý nad zájmy společnosti. Bezmezná touha po zisku muselo ustoupiti vše, cit k lidem, mravnost, svědomitost i zájem národa. Ze ziskových důvodů — aby udržel vysoké ceny — ničí kapitalismus i v dobách, kdy mnoho lidí trpí nedostatkem potravin, zásoby obilí a jiných plodin.

3. Nevyrábí se jen zboží potřebné a užitečné, nýbrž zboží, slibující zisk, bez ohledu na to, že slouží demoralisaci (špatné filmy a pod.). Nepravdivá a podvodná reklama pomáhá prodati i zboží s kvalitou špatnou.

4. S úpadkem smyslu pro odpovědnost vedla volná soutěž k bezohlednému ničení slabších konkurentů a k proletarisaci středních vrstev. Kapitál se stal mocnou zbraní v rukou nesvědomitého podnikatele. Došlo k nepřirozenému a neudržitelnému rozdělení hospodářských statků a třídnímu boji.

5. Přílišná racionalisace učinila dělníka otrokem stroje, dělník sám byl mnohdy v očích podnikatelových také jen strojem. Stroje, jež měly býti pomocníky dělníkovými, se staly jeho pány a dělníka vyřadily z práce a vehnaly jej do bídy.

6. V politickém ohledu si hledí kapitalismus osvojiti diktaturu ve státě, vede k zhoubnému imperialismu národů, jenž je nejčastější příčinou mezinárodních zápletek.

7. Po stránce náboženské: Kapitalismus zavedl vládu hmoty nad duchem. Odstranil nadpřirozené normy z hospodářského života a namnoze zavínil, »že poměry sociálního a hospodářského života jsou teď takové, že ohromnému počtu lidí jsou největší překážkou v péči o jedno potřebné, t. j. o věčnou spásu.« (Enc. Quadr. an. 130.)

VII. Postoj Církve: Pokud jde o kapitalismus jako hospodářskou soustavu, vyznačující se hojným používáním kapitálu, je Církev k němu indiferentní. Nemůže ovšem mlčeti, když jde o morální nebezpečí, plynoucí ze zásad kapitalismu a jeho následků. Kapitalismus je nutno zamítnouti, pokud jde o jeho přehnaný individualismus a touhu po zisku. Proti takovým zjevům kapitalistického hospodářství vystoupil nepřímou papež Lev XIII. svými encyklikami »Libertas« z 20. června 1888 o lidské

nepoctivost a nespravedlnost!

---

svobodě a »Rerum novarum« z 15. května 1891 o dělnické otázce. Přímou zhodnotil kapitalistický hospodářský řád papež Pius XI. svou slavnou encyklikou »Quadragesimo anno«, vydanou u příležitosti 40letého výročí vydání Rerum novarum dne 15. května 1931.

I pozemské statky jsou dary Boží; kletba je provádí jen tehdy, když se jich špatně užívá. Kapitalismus svou podstatou není vadný: soustava tato »nemravnou se stává, když kapitál najímá dělníky neboli proletářskou třídu za tím účelem a pod tou podmínkou, aby hospodářská činnost a tedy veškeré hospodářství se řídilo jen jeho libovůlí a sloužilo výhradně jen jeho zájmům, když kapitál pohrdá takto lidskou důstojností dělníka, sociální stránkou hospodářství, i samou sociální spravedlností a obecným blahem.« (Enc. Q. A. 101.)

VI. SOCIALISMUS.

I. Pojem: Socialismus (socius) nemá jednoznačného významu. V širším a původním slova smyslu je to snaha po rovnosti sociálních podmínek a harmonické součinnosti lidí, čehož se má dosáhnouti sespolečenštěním života. Podle toho, do jaké míry, kým a jakým způsobem má býti toto sespolečenštění provedeno, rozeznávají se různé druhy socialismu (agrární socialismus, socialismus v užším slova smyslu, komunismus — společenský socialismus, obecní socialismus — družstevní socialismus, anarchistický soc. a j.).

Socialismus v užším slova smyslu, zavedený Karlem Marxem a jeho žáky, je hnutí, jež chce převést výrobní prostředky, to je hospodářské statky, určené pro výrobu nových statků — jako na př. pozemky, továrny, doly, stroje a pod. — do vlastnictví společnosti lidské. Tento socialismus Marxův, jež on sám nazývá »vědeckým« socialismem — na rozdíl od »utopistického« socialismu dob předchozích — nebo »komunismem« (Kommunistisches Manifest), došel ohlasu po celém světě. Stručně se nazývá »marxismem«.

II. Původci: Marxismus má své předchůdce v tak zvaných idealistických socialistech neboli »utopistech«. Z nich zasluhují zmínky Angličané Thomas More v 16. stol. (Utopia — první »státní román«), a Bacon v 17. stol., Ital Campanella (17. stol.), Fran-

Čím více známe, tím více dokážeme!

---

couzi Morelly a Mably (18. stol.). Pak jsou velcí utopisté francouzští a angličtí, první zakladatelé socialistických hnutí: hrabě Henri de Saint-Simon (1760—1825), Charles Fourier (1772—1837), v Anglii pak Robert Owen, zakladatel družstevního socialismu (1771—1858) a Joseph Proudhon (1809 až 1865), v Německu Karl Rodbertus, průkopník státního socialismu (1805—1875).

Tvůrcem socialismu v jeho dnešním významu slova — marxismu — jsou Karl Marx a Friedrich Engels.

Karl Marx se narodil 5. května 1818 v Trevíru jako syn židovského advokáta. Jeho rodiče přestoupili ze židovství k protestantismu. Studoval filozofii a stal se redaktorem liberální »Rheinische Zeitung« v Kolíně nad Rýnem. Deník byl zastaven a Marx odešel do Paříže, kde se stal proletářským revolucionářem. Z Paříže se odebral do Bruselu, 1848 se vrátil do Německa a účastnil se činně revoluce. Byl však vypovězen a uchýlil se do Londýna, kde prožil zbytek svého života ve vědecké práci. Zemřel 14. března 1883.

Nejslavnějším dílem Marxovým je jeho »Kapital«,*) jehož první svazek, jediný, který vyšel za

---

*) Český překlad od Th. Šmerala, I. díl r. 1913—14, II. díl r. 1925, III. díl r. 1927.

Bohatí nesmějí užívatí svého majetku

---

jeho života, byl vydán r. 1867, dva další svazky vydal po jeho smrti jeho přítel Friedrich Engels. Z ostatních děl je to »La misère de la philosophie« a »Zur Kritik der politischen Ökonomie«.

Tichý spolupracovník Marxův Engels se narodil r. 1820 v Barmen, kde jeho otec byl továrníkem. Engels studoval lyceum, musel však studia přerušit a stal se příručím obchodního domu v Brémách, při tom však pokračoval ve studiu. V Paříži se setkal s Marxem, s nímž pak společně pracoval po 40 let. Roku 1847 vydávají na žádost »Komunistické ligy« tak. zv. »Komunistický manifest« vedle Kapitálu nejslavnější a nejrozšířenější dílo zakladatelů vědeckého socialismu. Ze spisů Engelsových zasluhují zmínky »Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates« a »Die Entwicklung des Socialismus von der Utopie zur Wissenschaft«. Zemřel v Londýně 1895.

III. Učení: A. Jako filosof vychází Marx i Engels z dialektické metody Hegelovy, jež nezná žádných nezměnitelných pojmů a zásad, podle níž jak vesmír a lidstvo, tak všechny jevy tělesné a duchovní jsou ve stálém vývoji. Stále je jen věčné vznikání a zanikání. Toto Hegelovo učení spojil Marx s Feuerbachovým materialismem, jenž odstranil Boha a ducha a celý duševní život člověka

leč způsobem mravně dovoleným!

---

prohlásil za produkt hmoty. Tak dochází Marx k tak zv.

a) *h i s t o r i c k é m u m a t e r i a l i s m u*. Hybnou silou vývoje společenského nejsou ideje, nýbrž hospodářské poměry, způsobené výrobou a směnou. Příčiny politických převratů a společenských změn jest hledati ve změnách způsobu výroby a směny a ne ve filosofii, politice, ani v právu neb náboženství, jež jsou pouze vrchní stavbou, spočívající na hospodářském základě. Hospodářské poměry se mění, přitom však zůstávají nezměněny poměry vlastnické a celá sociální a právní nadstavba. Tak vzniká mezi nimi rozpor. Tvoří se

b) *p r o t i v y t ř í d n í*, přiostrují se a vedou k sociální revoluci, jež přivodí nový sociální řád. Tak dějiny lidských společností jsou vlastně dějinami třídních bojů. Dnes je třídní rozdělení zjednodušeno, jsou jen dva tábory — buržoasie (kapitalisté) a proletariát. Propast mezi těmito tábory stále roste, až jednou proletariát poslední revolucí zavede socialistický řád.

B. Hospodářské názory Marxovy:

1. Teorie o nadhodnotě: Každé zboží má dvojí hodnotu, užitkovou a směnnou. Hodnota užitková záleží v užitečnosti zboží pro jednotlivce, hodnota směnná jest poměr, v němž se směňují

Národní bohatství nevzniká odjinud

---

užitkové hodnoty různého zboží. Jelikož nemají předměty stejnou užitkovou hodnotu, je nutné, aby rovnost hodnot při směně spočívala v rovnosti množství práce, jež je v každém zboží v různé míře obsažena. Čím více je společenské práce ve zboží, tím větší je jeho hodnota. Z učení o hodnotě odvozuje Marx učení o tak zv. *n a d h o d n o t ě*. Dělník přináší na trh jako zboží svou pracovní sílu. Továrník prodejem výrobků dostává hodnotu, vyrobenou prací dělníka, dělník však dostává od továrníka ve mzdě jen hodnotu, kterou při práci spotřeboval, t. j. hodnotu, rovnající se hodnotě prostředků, nutných k udržení jeho síly a schopnosti pracovní. Hodnota práce dělníkem vyrobené je vždy větší než hodnota jeho mzdy a tento přebytek — zvaný Marxem nadhodnotou — připadá celý továrníkovi. Tak se stává, že dělník pracuje denně určitou dobu zdarma a tento přebytek pracovních hodin neplacených nazývá Marx »nadpráce«, jíž se obohacuje továrník.

2. Teorie o hromadění kapitálu, o soustředování závodů, teorie o proletarisaci a teorie o krisích.

Nadhodnota může povstati jenom vykořisťováním cizí práce; nabyté nadhodnoty se užije k nové výrobě a tak vznikají stále nové a stále větší nadhodnoty a mění se v kapitál. (Kapitál je podle

než z práce dělnické!

Marxe souhrn prostředků výrobních, užívaných k vykořisťování síly pracovní.) Tento postup pokračuje dále a kapitál se hromadí stále ve větším množství. (Teorie o hromadění kapitálu.) Touha po nadhodnotě vede k bezmezné soutěži, při níž neobstojí podniky menší a zanikají. (Teorie o soustřeďování podniků.) Tímto rozšiřováním závodů a hromaděním kapitálu roste však proletarisace, hlavně soustřeďováním venkovského obyvatelstva do měst, vyvlastněním dříve samostatných vlastníků atd. (Teorie o proletarisaci.) Touha po zisku vede k nadvýrobě a z nadvýroby vznikají krise, jež se stávají pravidelnými téměř každých deset let při kapitalistickém podnikání. (Teorie o krizích.)

IV. Požadavky: 1. Převezení všech výrobních prostředků v majetek státu (postátnění výrobních prostředků), takže nastane společné vlastnictví těchto prostředků. Toto sestátnění se provede vyvlastněním kapitalistů.

2. Společné užívání pracovních prostředků a odstranění námezdního poměru.

3. Dělníku patří celý výnos práce, poněvadž tato je jediným zdrojem směnné hodnoty (teorie o nadhodnotě).

4. Odstranění zákonů, morálky a především náboženství, poněvadž pomáhají hájit buržoasii a

udržovat proletáře v otroctví. Náboženství samo je »opiem národů«, trpěti je lze nanejvýše jako soukromou věc.

5. Přestavba dnešní společnosti v socialistickou se provede t ř í d n í m b o j e m, bojem proletariátu proti kapitalistům. Boj tento musí být důsledný a nesmí se zastavit ani před revolucí nebo diktaturou proletariátu.

Jen tak vznikne socialistická společnost, v níž nebude tříd, státu a hlavně soukromého majetku, příčiny to vykořisťování třídy třídou.

V. Příčiny rychlého vzrůstu socialismu:

1. Těžký život dělnický; práce dělníková je únavná a jednotvárná, koná se mnohdy v těžkých podmínkách zdravotních a je spojena s nebezpečím úrazu, nemoci a předčasné smrti. Při tom dělníkovi nepostačuje jeho mzda k slušnému živobytí, k výchově dětí a k úsporám pro stáří. Dělník se odcizuje své rodině, je si vědom nerovnosti, vidí, že jeho děti nemají naději na sociální vzestup, bojí se nezaměstnanosti. To vše v něm budí jednak třídní zášť jednak naději, že v socialismu najde ochranu. K tomu napomáhají hříchy kapitalismu, jenž nedbal lidské důstojnosti dělníkovy a vyssával je k svému obohacení.

pronikla i za hranice církve.

---

2. Socialismus sám získal mnoho stoupců jednak svou neohrožeností, s jakou vystoupil proti kapitalistům, jednak svým učením, že kapitalismus nutně vede k socialismu (teorie o protivách a poslední revoluci), jednak účinnou propagandou, jež líčila socialismus jako jediné hnutí, pracující pro dělnictvo a usilující o sociální spravedlnost. Na široké masy mnoho působila socialistická hesla («trubci», vyvlastnit vyvlastňovatele, náboženství opiem národů, »proletáři všech zemí, spojte se«).

3. Materialistický kapitalismus vzal lidstvu náboženství a nedal mu nic v náhradu. Socialismus stal se náhradou náboženství, stal se vírou širokých vrstev.

4. Radikalismus socialismu působil také mnoho na lidi, hlavně na mladé.

VI. Kritika: A. Klady socialismu.

Vlivem socialistického hnutí opustily státy ve svém zákonodárství liberalistické stanovisko a ujal se účinně sociálně slabších. Socialismus sám, postaviv se za základní přirozená práva dělníkova, pomohl mu překonati »sociální strach«, probudil v něm naději v lepší budoucnost a tím jej posílil k boji proti vykořisťování. Pracoval v drobném pro dělnictvo, zvláště v odborových hnutích, a kde měl vliv na zákonodárství, zasloužil se o lepší po-

stavení dělnictva. Nesmí se ovšem zapomínati, že mnohé programové požadavky socialismu, zvláště ty, jimiž prospěl dělnictvu, nejsou výhradním programem socialismu, nýbrž i sociálního hnutí křesťanského a že ze zásad křesťanské víry se dají spravedlivé požadavky sociální daleko lépe obhájit.

B. O m y l y a n e m o ž n o s t i.

1. Materialistické pojetí dějin je nutno zamítnouti, poněvadž: a) odstraňuje dualismus ducha a hmoty, tvrdí, že existuje jenom hmota a tím popírá také osobního Boha a celé křesťanství.

b) prohlašuje, že není nic nezměnitelného, že vše je ve stálém vzniku, který nikdy nekončí. Podle toho neexistují nezměnitelné zásady na poli mravním, náboženském, právním atd. Tím se dospěje však k úplnému skepticizmu a relativismu.

c) učí, že hospodářské poměry nutně určují vývoj lidské společnosti a tím popírají vliv duševního dění na tento vývoj. Hospodářské poměry mají sice vliv, ale jejich vliv není výlučný a rozhodující, jak ukazují dějiny (je nemožno vysvětlit vznik křesťanství z hospodářských poměrů tehdejší doby, je nemožno vysvětlit jimi vliv lidí, který měli na své okolí a na další vývoj (Konstantin Veliký, Napoleon, sv. Jan Bosco a j.).

osudy lidstva jsou v našich rukou!

---

d) pokládá hospodářské protivy a třídní boj za příčinu všeho vývoje společenského. Tvrzení toto je jednostranným přeceňováním významu třídního boje, jak ukazuje okolnost, že se s ním neseťkáváme u přemnohých národů, za to však u nich nalézáme jiné příčiny vývoje jako národnostní boje, vliv vojevůdců atd.

2. Teorie o nadhodnotě, padá s vyvrácením Marxova názoru o podstatě směnné hodnoty. Marx si ce správně rozeznává hodnotu užitkovou a směnnou, avšak popírá, že hodnota užitková je spoluurčujícím činitelem hodnoty směnné. Marxův názor, že hodnota směnná je určena hodnotou množství práce, je klamný a je opuštěn dnes i Marxovými stoupenci. Společnou věcí, již se srovnává a měří při směně hodnota zboží, jest upotřebitelnost zboží. Hodnota směnná není určována jen hodnotou práce, vynaložené na výrobu zboží, nýbrž i — a to především — upotřebitelností tohoto zboží a jeho užitečností.

3. Teorie o soustředování podniků a teorie o hromadění kapitálu jsou rovněž klamné jak ukázal časový vývoj a statistiky. Také Marxova předpověď pravidelných krisí, jež mají býti stále četnější a zhoubnější, se nesplnila.

4. Všeobecné sespolečenštění výrobních statků by nebylo na prospěch lidstva, neboť soukromé

Myšlenka dnes strhuje nejen obsahem,

---

vlastnictví s vyhlídkou na osobní prospěch je nejdůležitější vzpruhou hospodářské činnosti, vybízejíc k podnikavosti. Společné vlastnictví znemožňuje svobodu jednotlivců. Stát se společným vlastnictvím by narážel na velké těžkosti vnitřní, spočívající v přílišné byrokratisaci, v nedostatku autority, v nemožnosti spravedlivého vymezení povinností, přidělu statků a jiné.

5. Marxismus je ve své podstatě beznáboženský, ba i protináboženský (historický materialismus). Člověk v něm nemá nesmrtelné duše a jest jen dokonalejším zvířetem, z něhož se vyvinul. »Všeliké náboženství je jen fantastickým odrazem v hlavách lidí, v němž moci pozemské přijímají na sebe podobu mocností nadzemských.« (Engels). Rovněž se nedají srovnati s učením křesťanským socialistické názory na vlastnictví, třídní boj a revoluci. Tato teoretická neslučitelnost socialismu s náboženstvím se jasně obráží v praktickém potírání náboženství vůdci socialistických hnutí. Náboženství prohlášeno při nejmenším za věc soukromou, žádá se odluka Církve od státu a odstranění náboženské výuky ze škol.

VII. Postoj Církve: Církev se proti bludům socialismu obrátila a je odsoudila již v roce 1878 encyklikou Lva XIII. »Quod Apostolici muneris«.

nýbrž také vytrvalou, dobrou propagandou!

Později encyklikou »Rerum novarum«*) téhož papeže. Rovněž Pius XI. vyjádřil stanovisko Církve vůči socialismu všech odstínů ve své encyklice »Quadragesimo anno«.

I když mnohé požadavky socialismu jsou spravedlivé a nejsou v rozporu s křesťanskou pravdou, přece se křesťanství nedá sloučiti se socialismem.

»Ať již se socialismus chápe jako učení nebo jako historický fakt nebo jako »akce«, zůstává-li opravdu socialismem, nedá se sloučiti s články víry katolické Církve, neboť společnost, jak on ji chápe je něco úplně jiného, než jak ji líčí křesťanská pravda.« (Quadr. anno 117.)

Socialismus nic neví o »vznešeném cíli jak člověka tak společnosti a nestaraje se o něj, domnívá se, že lidské soužití je zřízeno jediné pro pozemský užitek.« (Q. a. 118.)

»Nikdo nemůže býti zároveň řádným katolíkem a opravdovým socialistou.« (Q. a. 112.)

VIII. Vývoj socialistického hnutí:

Němečtí političtí uprchlíci vytvořili ve třicátých letech devatenáctého století v cizině různé organizace, z nichž zasluhuje zmínky »Bund der Gerechten« (1836), jenž se přeměnil r. 1847 v »Bund der Kommunisten«. Na kongrese tohoto »Bundu«, ko-

---

*) Český překlad Dr. Bedřich Vašek II. vydání 1935.

Hledejte nové spolupracovníky!

---

naném v prosinci 1847 v Londýně byli Marx a Engels pověřeni, aby napsali komunistický manifest. Účelem »Bund der Kommunisten« bylo porvalení buržoasie, získání nadvlády proletariátu, odstranění staré společnosti a utvoření nové, v níž by nebylo tříd a soukromého vlastnictví. Po únorové revoluci, jíž se »Bund« účastnil, uchýlili se jeho vůdcové znovu do ciziny, spolek byl reorganizován a mírnější strana Marxova přenesla své sídlo z Londýna do Kolína (1850). O dva roky později byli zatčeni mnozí z jeho vůdců a spolek byl rozpuštěn.

R. 1863 vznikl v Lipsku »Allgemeiner deutscher Arbeiterverein«, založený Lasallem, hlasatelem státního socialismu. Proti němu stála »Sozialdemokratische Arbeiterpartei«, založená 1869 v Eisenuchu Liebknechtem a Bebelem; tato se přihlásila do tak zv. první internacionály (Internationale Arbeiter-Assoziation«, zal. 1864 v Londýně). Obě zmíněné dělnické organizace se spojily roku 1875 v Gothě (Gothajský program, lasallovsky zbarvený — Marxem zamítnut). 1878 byl vydán zákon proti socialistům a dělnické organizace byly jím téměř zničeny. R. 1891 po zrušení tohoto zákona byl přijat stranou »Erfurtský program«, odpovídající marxismu. Z odporu proti tomuto programu a z částečné kritiky marxismu vzniká hnutí revisio-

Získávejte nové pracovní možnosti!

---

nistické, vedené Vollmarem a dokončené Bernsteinem.

R. 1889 byla založena II. internacionála, jejíž sídlo bylo nejprve v Paříži, od roku 1900 v Brusellu (sociálně-demokratická internacionála). Za války vznikla III. internacionála (komunistická), z odporu k národní politice sociálně-demokratických stran. Po válce byla obnovena II. internacionála v Ženevě, od níž se na kongrese ve Vídni roku 1921 část odtrhla a zaujala střední místo mezi II. a III. internacionálou (tak zv. »2 a půltá internacionála«).

VII. KOMUNISMUS.

I. Pojem: Komunismus je onen směr socialismu, který sleduje nekompromisně dvojí cíl: nejostřejší třídní boj a úplné zničení soukromého vlastnictví (Dr. Vašek). Je to marxismus, provedený do důsledků — marxismus v praxi, domyšlený a důsledný. Nazývá se též bolševismem podle strany »bolševiků«, jež se zmocnila vlády v Rusku a jež je nejvýznamnějším zastáncem tohoto komunismu.

II. Vývoj: Roku 1898 byla z různých dělnických organizací založena »Ruská sociálně-demokratická strana«, v níž však se brzo ukazovaly dva směry, až na sjezdu strany v Londýně 1903 došlo k roztržce. Většina, vedená Leninem dostala jméno »bolševiků« (bolšenstvo — většina), menšina je známá pode jménem »menševiků« (menšenstvo — menšina).

Teoretickým, politickým a organisátorským vůdcem bolševiků byl Lenin, vlastním jménem Vladimír Iljič U l j a n o v. Narodil se roku 1870 v Simbirsku (dnes Uljanovsk), jako syn školního inspektora a již jako studující práv byl pronásledován pro revoluční smýšlení. Jeho starší bratr Alexandr byl oběšen pro spoluúčast na atentátě na Alexandra III. Byl vězněn, poslán na Sibiř a konečně do vyhnanství, kde (v Londýně) se stává vůdcem bolševiků. Jeho boj proti menševikům vyvrcholil »listopadovou revolucí« r. 1917. Jeho zásluhou by-

Úplná rovnost majetková není možná!

---

la založena komunistická III. internacionála (březen 1919). Lenin zemřel přepracován 1924.

Leninovým nástupcem se stal Stalin, vlastním jménem Josef Džugasvili. Narodil se roku 1879 v gruzínském městě Gori, kde jeho otec byl obuvníkem. Byl žákem církevní školy v Gori a pak vstoupil do kněžského semináře v Tiflisu, kam se mezitím jeho otec přestěhoval. Po svém vyhloučení z ústavu se stává revolučním agitátorem a organisátorem, při čemž vystupuje pod různými jmény (Koba, Ivanovič, Šiškov). Jeho činnost mu vynesla pronásledování ze strany úřadů, několikeré zatčení a Sibiř. Byl též redaktorem »Pravdy«. Stává se těsným spolupracovníkem Leninovým a po jeho smrti jeho nástupcem.

III. Poměr Lenina k Marxovi:

1. V e f i l o s o f i i přejal Lenin Marxe celého. Hájí polemicky jeho světový názor a jeho historický materialism.

2. V h o s p o d á ř s k é m o h l e d ů uskutečnil Lenin požadavky marxismu, ba zašel ještě dále. Odstranil soukromé vlastnictví půdy a výrobních prostředků, prohlásil je za majetek státu a tak ze státu udělal kapitalistického podnikatele. Byly zřízeny státní továrny a zemědělství socialisováno v sovchozech (majitelem půdy je stát) a v kolcho-

Stávka je vyjimečným prostředkem v úsilí

---

zech (majitelem půdy je kolektiv, na př. vesnice, město atd.).

3. V politickém ohledu provedl Lenin do důsledků zásady Marxovy: zničil buržoasii a šlechtu a proletariát učinil jediným nositelem politické moci. Zavedl diktaturu proletariátu, či spíše diktaturu pro proletariát.

IV. Význačné rysy komunismu:

1. Nejostřejší třídní boj, jež je dovoleno vésti všemi prostředky i zbraní, Jeho cílem je zničení buržoasie a vytvoření mezinárodní komunistické republiky a diktatury proletariátu. V třídním boji se nesmí čekat, nýbrž se musí hledati příležitost k útoku, je nutno překvapit neočekávaně nepřítele a denně dobývati větších či menších úspěchů. Třídní boj musí býti bezohledný, vedený se vsí krutostí a násilím, hned tichý a mírný, hned krvavý a úporný — musí se přizpůsobit okolnostem.

2. Úplné zničení soukromého vlastnictví. Soukromý majetek musí se vyvlastnit bez náhrady, poněvadž vlastně vznikl z loupeže. Kdo je pro soukromý majetek, je proti revoluci a musí býti zničen. Proti lidem podezřelým z protirevoluce nutno zakročiti všemi prostředky.

o hospodářskou a sociální spravedlnost!

---

3. Touha po mezinárodní revoluci. Komunismus, aby se zmocnil nadvlády nad celým světem, se snaží vyvolat světovou revoluci proletariátu, zvláště tam, kde sociální útlak je nejcitelnější. Za tím účelem zřizuje v každé lidské společenské jednotce, větší či menší, tak zv. komunistické buňky, jejichž účelem je rozšiřovati revoluční myšlenky. Celé toto tajemné revoluční hnutí je diktátorsky řízeno moskevskou centrálou. Účelům revolučním slouží i ohromná a pronikavá propaganda, jež se provádí vším možným způsobem.

4. Boj proti rodině. Manželství a rodina je pouhé libovolné občanské zařízení, o němž rozhoduje kolektiv. Děti jsou majetkem státu a proto mají býti státem vychovány pro stát.

V. Příčiny rozmachu komunismu: Komunism, jehož nemožnost byla vědecky i prakticky dokázána, se rychle rozšířil a dosud šíří po celém světě. Příčiny tohoto rozšíření nutno hledati:

1. V hříších kapitalismu a kapitalistických států, páchaných po dlouhou dobu na dělnictvu a na zámořských osadách.

2. V hříších, jichž se dopouštěly v Rusku vládoucí třídy na venkovském obyvatelstvu.

3. V nevýslovném utrpení celých národů za světové války, již nedovedly zabrániti dosavadní so-

Lidská společnost je pro člověka,

---

ciálně-demokratické organizace dělnické (II. internacionála).

4. V oslňujících slibech komunismu. »Pod rouškou, že běží toliko o zlepšení postavení pracujících tříd, o odstranění skutečných zlořádů, zaviněných liberálním hospodářstvím a o spravedlivější rozdělení pozemských statků (cíle to nesporně plně oprávněné) a agitačním využitím světové hospodářské krise podařilo se komunismu dostat do sféry svého vlivu také ty kruhy obyvatelstva, které zásadně zavrhuje každý materialismus a teror.« (Diviní Redemptoris 15.)

5. V pronikavé propagandě a agitaci, jejíž účinnost se vysvětlí: živelně silnou teorií, průhlednými hesly, magicky působícími na prostého dělníka, terorismem proti protivníkům a proti oposici ve vlastních řadách, zařazením školy, tisku, armády, divadla a literatury do propagandy, použitím velikých částek peněžních, získaných konfiskací jmění soukromého, církevního a j. na propagandu vnitřní i zahraniční, stálým poukazováním na utrpěné křivdy, využitím částečných úspěchů k agitaci; fanatismem příslušníků.

6. V nových metodách použitých při pronikání do všech možných vrstev lidské společnosti. Snaží se rozleptat dosavadní organizace, vloudit se do nich a tak tam zanést jed komunismu. Mimo to

ne člověk pro společnost!

---

zřizují nové organizace, jejichž účelem je propagace bolševismu a Ruska. Z takových organizací zasluhuje zmínky »Internacionála rudých odborů« — účelem jejím je proniknout do sociálně-demokratických dělnických organizací — a »Svaz přátel SSSR«, jenž má ukazovat sovětský svaz v příznivých barvách kruhům měšťáckým.

VI. Zhodnocení:

Komunismus svou touhou po světové diktatuře vede k nejdivočejšímu a nejkrutějšímu pronásledování protivníků. »Etika zájmů strany« dovoluje užítí všech prostředků, byť byly sebenemravnější. Pekelná zášť proti Bohu a náboženství vede k pronásledování kněží tam, kde komunismus dosáhl. Následkem komunismu je rovněž hrozný úpadek života mravního a rodinného, čímž trpí populace.

»Při svém úsilí se ničeho neleká, před ničím nemá úcty; a když se zmocní vlády, je neuvěřitelně a příšerně, jak ukrutně a nelidsky jedná. Svědkem jsou zhouby, spousty a trosky, jimiž komunismus zaplavil širé kraje východní Evropy a Asie.« (Enc. Quadr. anno 112).

VII. Postoj Církve: Teorie i praxe komunismu byly odsouzeny několikrát papežem Piem XI. a to jak v protestních encyklikách proti pronásledování

v Rusku, Mexiku a Španělsku, tak i v jeho proslo-
vech. Z encyklik je to »Misericordissimus Redem-
ptor« (8. května 1928), »Caritate Christi« (3. květ-
na 1932), »Acerba animi« (29. září 1932), »Dilectis-
sima nobis« (3. června 1933), hlavně však encykli-
ka »Quadragesimo anno« (15. května 1931) a »Di-
vini Redemptoris« ze dne 19. března 1937.

»Hle, ctihodní bratři, toť nové evangelium, které
bolševický komunismus hlásá lidstvu jako posel-
ství spásy a vykoupení. Soustava plná bludů a so-
fismat, v rozporu s rozumem i Božím zjevením;
rozvracející sociální řád, poněvadž jej ničí v sa-
mých základech; zneuznávající pravý původ pod-
staty a účele státu; popírající práva lidské osob-
nosti, její důstojnost a svobodu.« (Divini Redemp-
toris 14).

proti přirozenému zákonu a proti jeho
Tvůrci nevzpírá se člověk beztrestně: komunismus
nemohl a ani nebude moci dosáhnouti svých cílů
ani na poli čistě hospodářském. Je sice pravda, že
v Rusku nejrozmanitějšími prostředky, často
bez svědomí používanými, se dopracoval jakéhosi
hospodářského úspěchu, ale ani tu nedostál
svým slibům, nemluvě ani o otroctví, jež uvalil te-
rorismus na miliony lidí.« (Divini Redemptoris 22).

»A nelze říci, že takové pusté ukrutnosti jsou
jen přechodným zjevem, jaký doprovází každou

mají původ ve Stvořiteli!

---

velikou revoluci, osamocenými výbuchy rozjitření, k jakým dochází v každé válce. Nikoliv, to je přirozené ovoce soustavy, jíž chybí jakákoli vnitřní sebevláda.« (Div. Red. 21).

VIII. REFORMISMUS.

(REVISIONISMUS.)

I. Pojem: Reformismem (revisionismem) rozumíme směr v politickém hnutí dělnickém, jenž vycházejí z kritiky zásad Marxových a ze změněných poměrů hospodářských a sociálních, snaží se sociálními zákony a odborářskou činností pomoci pracujícím vrstvám.

II. Vznik: Když se po zrušení socialistického zákona roku 1891 obnovila strana sociálně- demokratická, byl její program — erfurtský — úplně marxistický. Obsahoval totiž všechny myšlenky marxismu: historický materialismus, učení o třídním boji, o krisích, o proletarisaci a o zhroucení buržoasní společnosti. Ve své praktické části byl tento program radikálně demokratický. Jeho vedoucí myšlenkou bylo revoluční dobytí státní moci jakožto prostředku pro hospodářský a sociální převrat, demokracie měla býti přechodnou formou, po níž měla nastat diktatura proletariátu. Erfurtský program byl již od počátku částečně nesprávný a později se stále méně shodoval se skutečností. Mezitím byla opuštěna Marxova teorie o hodnotě a nadhodnotě, zákon koncentrace byl otřesen fakty a statistikami (zásluha Bernsteinova), statistiky zároveň ukázaly, že počet lidí bohatých roste — proti teorii o hromadění majetku. Rovněž ostatní zásady marxismu byly opuštěny (teorie o zhroucení, hi-

Je potřeba zdravého realismu!

---

storický materialism), nebo zmírněny (třídní boj). Proto vystoupili tak zv. revisionisté a žádali, aby byl marxismus opuštěn i v teorii, jako byl opuštěn již předtím v praktickém životě politickém. Revisionismus nabyl vrchu a po válce se stala sociální demokracie cele revisionistickou.

III. Nauka: Sociální demokracie zastává myšlenku vývoje t. j. evoluce (naproti komunistické revoluci). Politicky stojí na půdě parlamentární demokracie. Místo spekulace na veliký rozvrat organizuje sociální demokracie dělnickou třídu, vychovává ji k demokracii a bojuje za všechny opravy ve státě, které jsou způsobilé k tomu, aby pozvedly dělnickou třídu a přetvořily ostatní celek v duchu demokracie. Ústavní zákonodárství pracuje zpravidla pomaleji na odklizení překážek, stojících v cestě sociálnímu pokroku, avšak je mocnější než revoluce, v ohledu pozitivní sociálně-politické práce. »Kde hřeší revoluce ukvapením, tam hřeší obyčejně zákonodárství protahováním. Zákonodárství působí jako moc záměrná, revoluce jako moc živelní.« (Ed. Bernstein). Demokracie pro reformismus není jen prostředkem k vybojování socialismu, nýbrž je zároveň tvarem uskutečnění socialismu.

Do programu sociálně-demokratického patří též požadavek hospodářské demokracie a pohenáhlého sespolečenštění nejdůležitějších výrobních podni-

Hledejte nejprve království Božího,

---

ků, jež má býti provedeno prostřednictvím sociálního zákonodárství.

Poněvadž k socialismu náleží podstatně též myšlenka mezinárodnosti, je sociální demokracie organizována ve II. internacionále, jež má své sídlo po válce v Ženevě. II. internacionála je dosti volné sjednocení samostatných socialistických stran jednotlivých zemí. V přítomné době je toto sjednocení značně zmenšeno proti rokům poválečným. Při této internacionální myšlence sociálně-demokratických stran nezaniká nikterak myšlenka národní, jak se nejlépe ukázalo za světové války.

IV. Prakse: Nejvíce se vzdálila sociální demokracie od marxismu v letech, kdy se přiznala ke görlitzkému programu (poč. r. 1921). Třídní boj görlitzkého programu nemá již radikálního, výlučného smyslu marxistického. V popředí programu je zajištění demokratické republiky. Otázka zespolečnění je vyjádřena velmi obezřetně. Ukazuje se i vnikání mravních myšlenek. Zatím co erfurtský program se končí starou větou: »proletáři všech zemí, spojte se,« končí se görlitzký program požadavkem zajištění nacionálních životních práv. Gör-litzký program podržel svou sílu pouze tři roky. Po heidelbergském programu, přijatém v roce 1925, opět silněji vynikly v sociální demokracii marxistické myšlenky.

vše ostatní bude vám přidáno!

Po válce strany sociálně-demokratické se zúčastnily v hojné míře parlamentní práce a získaly si značné zásluhy o pracující vrstvy. Za tím účelem se nejčastěji spojují se stranami občanskými, přičemž denní praxe zastírá teoretické základy sociální demokracie.

V. Postoj Církve: I když sociální demokracie zmírňuje požadavek třídního boje a odstranění soukromého vlastnictví, přece je nevyklučuje ze svého programu. Jen na základě zmírnění radikalismu a na základě toho, že se socialismus, jak jej hlásá sociální demokracie, v některých bodech značně přiblížil požadavkům, kladeným křesťanskými reformátory společnosti, není možný nějaký kompromis mezi křesťanstvím a socialismem. Vždyť křesťanské pravdy se musí vyznávat celé, nelze z nich slevit a činiti ústupky bludům. Slova Pia XI.: »Nikdo nemůže býti zároveň řádným katolíkem a opravdovým socialistou« se týkají právě sociální demokracie. Na zavedení správného řádu ve světě nemůže sociální demokracie stačit se svými starostmi o dobro jenom pozemské, neboť už výlučná starost o věci časné se vymyká správnému řádu. »Má-li se lidstvu pomoci, pomůže toliko návrat života a institucí ke křesťanství.« (Rerum novarum 22).

IX. DUCHOVNÍ SOCIALISMUS.

Ještě dále v odchylce od marxismu jde tak zv. duchovní socialismus, jenž se dal opačnou cestou než bolševismus a zdůrazňuje duchovní a kulturní úkoly socialismu. Tak se vrací od Marxe k idealismu Hegelovu a snaží se dáti socialismu novou průbojnost.

Z těchto duchovních socialistů vyniká Hendrik de Man, belgický socialista, narozený roku 1885.

Hendrik de Man vstupuje roku 1902 jako 17letý student do belgické socialistické strany. Pracuje v továrně, aby poznal dělníka i po stránce duchovní, roznáší letáky, píše, přednáší, stává se tajemníkem hnutí mládeže, odborových organizací, dělnického vzdělávacího ústředí. Studuje na universitě v Německu, při čemž pracuje v redakci »Leipziger Volkszeitung«. Ve světové válce, kdy jeho země je napadena zemí klasického marxismu, tráví tři léta na frontě jako dobrovolník a ponenáhlu mění své smýšlení pravověrného marxisty. V letech 1921—22 řídí belgickou vysokou školu dělnickou. R. 1923 odjíždí do Německa, kde vzniká jeho kniha »Duch socialismu«. Od roku 1933 žije trvale v Belgii. Jeho další význačné spisy jsou »Cesty tvořícího socialismu« a »Socialistická idea«.

Hendrik de Man vyniká jako dobrý pozorovatel a psycholog. Ve svém díle »Duch socialismu« přiznává, že socialistické teorie, jak Marxova, tak Engelsova, nejsou výsledkem kulturní bídy proletářů, nýbrž mají svůj původ u vzdělanců měšťáckých a aristokratických kruhů. Tak se stalo, že i když se socialismus časem stal cílem a programem dělnického hnutí, je svým historickým původem spíše teorií pro proletariát, než teorií proletariátu.

Svůj poměr k Marxovi vyjadřuje de Man sám svým heslem »překonat marxismus«. Z Marxe nutno ponechat jenom to, co je správné a co dává hnutí dynamiku. Tím se de Man obrací proti sociální demokracii, jež se stala

oportunistickou a jež ztratila »revolučnost« — radikálnost. Jako hlavní námitku proti marxismu má to, že není dost radikální, nýbrž že je extremistický. Radikálem míní de Man toho, »jenž nežádá více ani méně než co si může srovnati se svým citem pro právo a odpovědnost, pak ale bojuje za své požadavky tělem i duší«. Extremista dělá velký program, ale »při praktickém politickém obchodování dá se s ním hodně smlouvati«. Dnes je třeba »obnovy duchových podnětů socialistického hnutí, která se zatím stala ještě naléhavější, jež však nemá horší překážky než je marxistická stranická církev se svým dogmatisováním Marxovy dějinné filosofie ve vulgární výdělečný racionalismus, se svým zhruběním Marxovy sociální dialektiky v nejplošší teorii prostředí, se svým zředčováním Marxovy třídní strategie v slabošský zájmový oportunismus«. (De Man, Socialistická idea, předmluva).

Zespolečenštění majetku má se vztahovat jen na podniky výrobní, kde je rozdíl mezi majitelem výrobních prostředků a člověkem, poskytujícím práci, netýká se tedy výrobních prostředků, s kterými pracují majitelé sami, jako sedláci a řemeslníci.

De Man žádá vytvoření kulturního hnutí socialistického, jež má spojit praktické zájmy s ideami a tak povzbuditi socialistické hnutí k novému životu.

Stanovisko katolíka k de Manovi plyne z názoru de Manova na náboženství a Církev, z jeho poměru k Bohu. Jeho »bůh« je čímsi mlhavým a není osobním Bohem. Rovněž pod slovem náboženství nerozumí náboženství nadpřirozené a zjevené. »Pro mne dnes neexistuje žádné církevně ustavené a víry hodné náboženství.« De Man zamítá křesťanskou morálku, pro socialismus může existovat jen morálka laická.

Ostatně i pro socialismus De Manův platí známá slova Pia XI. o poměru katolíků k socialismu.

X. ANARCHISMUS.

I. Pojem: Anarchismus je hnutí, usilující o obrodu lidské společnosti zničením státu. Máme různé druhy anarchismu jako individualistický (Trucker), socialistický (Malatest), komunistický (Kropotkin, Bakunin, Grave) a jiné. Mnozí anarchisté odmítají všechno dnešní právo a majetek, někteří by podrželi aspoň zbytky, omezené ovšem na nejmenší míru.

Anarchismus čeká obrodu lidské společnosti od sociální reformy, po níž se stane každý stát a vláda zbytečnými. K tomu se má dojíti buď cestou pokojnou — t. j. agitací (anarchismus teoretický), nebo terorem (anarchismus praktický).

II. Původce: Nejznámějším anarchistou byl Bakunin. Narodil se 1814 ze šlechtické rodiny ruské a vstoupil do vojska. Ve 20 letech se vzdal své hodnosti důstojnické a věnoval se studiu filosofickému. Ztrávil nějakou dobu v Německu a pak v Paříži, kde na něho působil mocně utopistický socialista Proudhon. 1848 začíná Bakunin svou dráhu revolucionáře, účastní se povstání v Praze a Drážďanech, byl zatčen, odsouzen k smrti, pak však vydán Rusku a poslán na Sibiř, odkud se mu podařilo uprchnouti. Uchýlil se do Londýna a věnoval se neúnavně propagandě revoluce. Zemřel v Bernu 1876.

III. Nauka: Pro Bakunina základem vší morálky je úcta k lidskosti, to je »uznání lidskosti, lidského

Málo nadšení — málo úspěchů!

---

práva a lidské hodnosti v každém člověku, bez ohledu na rozdíl rasy, pleti, stupně, vývoj jeho inteligence, ba i jeho mravnosti.« (Bakunin). Každá autorita, kdy stojí jedinec nebo skupina nad ostatními, je vykořisťování člověka člověkem, jest snížení lidskosti v člověku. Stát je autorita, která v sobě shrnuje autority ostatní, je tedy autoritou nejvyšší a proto se na něm musí hlavně soustředit nenávisť anarchistů.

V anarchistické nauce se velmi často ozývají slova jako solidarita, bratrství. Blaho jednotlivce a blaho společenské, to je pro ně něco nerozlučného. Zdánlivý rozpor mezi tímto zanícením pro sociální život a požadavkem odstranění všech tradičních sociálních svazků se vysvětluje rozlišením, přijatým z liberalismu, rozlišením totiž mezi společností a vládou. Společnost je přirozený a nutný výtvar života, vláda prý je cosi umělého, a snaží se společnost pohltit.

Pokud jde o zřízení budoucí společnosti, odmítají anarchisté socialistický požadavek centralistického vlastnictví výrobních prostředků, správy výroby a rozdělení jejího výtěžku společnosti, neboť toto vše není možno bez autority, jíž anarchisté neuznávají. Anarchistická společnost má být federací volných sdružení, dobrovolně vzniklých. Vstup do nich nebo vystoupení z nich má záviset

Ovhlášíme bojkot mravní špíně!

---

na volbě každého jednotlivce. Tato sdružení mají býti mezi sebou spojena pro všechno, co vyžaduje společného úsilí. Jediným všeobecným způsobem závazků, který anarchisté uznávají, má býti volná smlouva: volná smlouva mezi mužem a ženou, mezi jednotlivcem a sdruženími, volné smlouvy mezi obcemi a okrsky země i mezi různými zeměmi. Avšak tyto závazky jsou vždy odvolatelné.

IV. Kritika: Je přirozeno, že z anarchie nemůže nikdy vzejíti pořádek, i když nepřihlížíme k lidské přirozenosti, která je nakloněna ke zlému. Kde má býti řád, tam je nutná podřazenost, je nutná autorita. Z dějin vidíme, že anarchie za revolucí trvala vždy krátkou dobu a že se lidé vždy zase vrátili k organisované společnosti. Organizace ovšem předpokládá vládu.

Postoj anarchismu k náboženství je přímo nepřátelský. Náboženství prý je zotročení lidstva; teprve tehdy, až prý nebude víry a marné naděje v život budoucí, vzejde na zemi zlatý věk. Anarchism je pro zmíněné nepřátelství k náboženství, pro svou bludnou nauku o svobodě jednotlivce, pro bludné učení a společnosti, jakož i pro úplné vylučování nadpřirozena pro katolického křesťana naprosto nepřijatelný.

XI. TECHNOKRACIE.

I. Pojem: Technokracie je hnutí, které usiluje uvést společenský řád v mravní soulad s technickým pokrokem. Vzniklo v Americe; jeho původcem je inženýr Howard S c o t t. Technokratismus není určitá přesně vymezená hospodářská soustava, jsou to vlastně pokusy inženýrů odstraniti nedostatky dnešního společenského zřízení.

Dosavadní vývoj ukázal, že společenská zřízení zůstala pozadu za technickou civilizací naší doby. Společnost lidská prostě nestačila se přizpůsobit rychlému vývoji techniky a nedovedla mu přizpůsobit svá zřízení. Z toho vznikly všechny vady a bolesti dnešní společnosti. Rozvoj techniky způsobil hluboké změny ve výrobních metodách a dal lidstvu k dispozici ohromné síly.

II. Účelem technokracie je přenést všechny těžké práce na stroje. Stroje mají sloužiti člověku, ne člověk strojům. Rozpor mezi technikou a dnešním společenským řádem se stále prohlubuje a způsobuje hluboké změny i sociálně politickému rozvrstvení lidstva. Lidstvo se stále ostřeji rozvrstvuje na tři třídy. První jsou zaměstnavatelé, majitelé továren. Druhou třídou jsou dělníci, pracující za mzdu a bojující o větší kousek chleba se svými zaměstnavateli. Konečně třetí třídu tvoří »lidé na kře«, vyřazení z výrobního procesu a odkázáni na živoření a na veřejné podpory. Druhou chybou

dnešní doby je vedle nezaměstnanosti nadvýroba. Moderní továrny chrlí denně velké množství výrobků, které nestačí lidstvo spotřebovati. Tak se hromadí tyto věci ve skladištích a majitelé je raději ničí, než by snížili jejich cenu a tak umožnili, aby si je mohly opatřiti i nižší vrstvy lidové.

Tyto vady dnešní společnosti chtějí technokraté řešit tím, že přizpůsobí lidskou společnost moderní technice. Aby tuto reformu společnosti mohli provést, žádají, aby jim bylo svěřeno vedení státu, v němž by všechny obory hospodářské vedli odborníci. Jsou tedy nepřáteli parlamentarismu a demokracie. Jak má vypadati budoucí nová, lepší společnost, jakým způsobem a jakými prostředky má se dnešní společenský řád přetvořiti v nový, v tom nejsou všichni technokraté zajedno.

Nejlepší plán budoucího technokratického státu uveřejnili technokraté američtí — tak zv. »plán hojnosti«. Plán hojnosti je v podstatě kolektivistickou utopií, přestože je podložen číslicemi. Hlavní příčinu dnešního neutěšeného stavu vidí američtí technokraté v »cenovém systému«. Je to hospodářská soustava, v níž se zboží konkurenčně vyrábí a rozděluje pro soukromý zisk (dnešní hospodářský řád).

III. Kritika: Chyba technokratů vězí hlavně v tom, že nevystihli skutečné síly, působící v lidské spo-

Oyuzijme každé chvíle dokonale!

---

lečnosti, síly, jež se nedají vyjádřiti číslicemi a propočty. Upadli do bludu, hlásaného již Rousseauem a liberalisty, že člověk je od přírody dobrý a teprve společenské poměry ho kazí. Tedy: změňte společenský řád a člověk se stane automaticky andělem. Také poměr mezi jedincem a společností není v jednotlivých technokratických soustavách ideálně vyřešen. Ve státě řízeném technokraty je jedinec vydán na pospas států. Kromě toho prostředky, kterými dnešní společenský řád má býti změněn na řád technokratů, jsou nepřípustné z hlediska křesťanského, třebaže odmítají cestu revoluce.

Technokracie myslí jen na jedno, totiž na to, jak zdokonalit výrobu a připravit lidem na zemi »ráj«. Náboženství, mravní povznesení lidstva pokládá za vedlejší. Je to tedy v podstatě zjemnělý materialism, jenž zná jen stroje.

XII. DEMOKRACIE

Z dnešních vládních forem jsou nejběžnější demokracie a diktatury, jež zaujaly místo dřívějších monarchií.

Výrazu »demokracie« se užívá již od dob Herodotových k označení vládní formy, v níž vládní moc přísluší po zákonu všem členům státu jako celku na rozdíl od monarchie, jež je vládou jedinice-panovníka, a na rozdíl od oligarchie, vlády to třídy privilegované buď rodem nebo majetkem.

I. Pojem: Podle významu slova je demokracie (*demos*-*kratía*) taková státní forma, kde nejvyšší moc je vykonávána všemi občany a to buď bezprostředně nebo prostřednictvím jiných.

II. Idea: Svou základní ideou tkví moderní demokracie v nauce liberalismu. Rozumový názor jednotlivce je nejvyšším měřítkem; určuje zákony sociálního dění, které působí k blahu všech, jsou-li ponechány volnému rozvinutí. Jednou z nejdůležitějších povinností státu je zajistit jednotlivci svobodu pohybu. V této individualistické demokracii není proto nikdo tak dalece vázán, jak toho vyžaduje všeobecný zájem. Rovnoprávnost znamená plnou rovnost všech občanů v jejich právech a povinnostech na půdě státní ústavy. Svoboda a rovnoprávnost v tomto smyslu jsou možné jen v rámci pevného státního pořádku, který spočívá v pevné vůli všech občanů a je jí zaručen. Tento

Denně aspoň jednu myšlenku z encyklik!

pořádek je protikladem anarchie, která odmítá jakékoliv spojení za účelem pořádku. Svoboda obsahuje v sobě povinnost pracovati na výstavbě tohoto pořádku a jej podporovati. Poněvadž souhlas všech občanů je ve věcech politických velmi řídký, podrobují se menšina většině dospělých občanů.

III. Vznik a vývoj: První demokracie byly ve starém Řecku. Nejdůsledněji byla provedena demokratická ústava athenská, která se stala rozhodující pro celý svaz řeckých obcí. Práva občanská neměli nesvobodní a cizinci, jako je rovněž neměly zbytky původního obyvatelstva (Heloté). Dějiny demokracie se ve starověku končí pádem římské republiky. Téměř po 15 století ode dnů Augustových až po dobytí Cařihradu Turky, nedošlo u Římanů— ani ve východním císařství přes jeho vysokou civilizaci, ani na západě, pokud během V. století nezanikla císařská moc římská, k vážnějšímu pokusu o zřízení demokratické vlády nebo aspoň k pokusu o zavedení pravidelného postupu ke vzpouře; stalo se tak proto, že lidé toužili po dobré vládě, nikoliv po demokratické.

Vývoj novodobých demokracií evropských, vyjímaje Švýcarsko a Anglii, kde demokracie již trvala ve vlastních formách, vyšel z francouzské revoluce, v níž bylo povaleno království a vlády se ujal třetí stav. Z Francie se rozšířily filosofické

Známe jednu cestu: cestu lásky!

---

a politické ideje (rovnost, volnost, bratrství) do evropských zemí, kde daly vzniknouti novým revolucím. Monarchie vzaly na sebe pod nátlakem lidu v několika zemích konstituční formy.

Po světové válce nastaly velké politické změny. Nově vzniklé státy byly zřízeny jako demokratické republiky a myslelo se, že demokracie definitivně zvítězily. Netrvalo však dlouho a vznikly státní formy, protikladné demokraciím a jim nepřátelské — diktatury.

IV. Vady demokracie spočívají ve zvýšeném vlivu nestálosti, měnitelnosti a nedokonalosti lidské přirozenosti. Lidé bez politického školení se dají snadno ovlivnit, podléhají heslům, frázím, soudí snadno povrchně a zaujatě. Kde chybí politické vychování, stává se vůdce strany rozhodujícím faktorem v politice. Tím dosahuje stranictví a parlamentarismus přehnaného významu a vážnosti. Stálost politiky je ohrožena stranickými spory. V zemích se slabě vzdělaným lidem vede vláda strany ke zdánlivým demokraciím. Vládu v nich vykonávají malé skupinky politiků nebo důstojníků, jež se střídají častými státními převraty. Převládnutí formy nad obsahem vede k formální demokracii. Tvořivé síly byrokratického a parlamentního aparátu ochabují a odumírají. S vývo-

Máme jeden cíl: sociální spravedlnost!

---

jem hospodářského řádu k velkokapitalismu je zvlášť spojeno ohrožení osobní svobody a nezávislosti.

XIII. DIKTATURY.

Proti falešnému pojetí lidské svobody v liberalismu, jenž ji přehnal, vzniká politická reakce — diktatury.

I. Pojem: Diktatura vzniká, když jednotlivec nebo malá skupina nebo strana nejčastěji ozbrojenou mocí strhne na sebe vládu, nebo když ústavní zastoupení lidu přenesse diktátorská práva na jednotlivce (skupinu).

Jestliže používá diktatura pouze výjimečných opatření, o něž postaráno ústavou, aby udělala pořádek a potom odstoupila, nazývá se komisariátní. Jestliže však zvrátí úplně dosavadní státní řád a zavádí nový pořádek, jmenuje se suverenní diktaturou. (Všeobecně se užívá slova diktatury i pro vládu přísnou a důraznou.)

II. Vznik a vývoj: První pokusy o diktaturu nutno hledat zase ve starém Řecku, kde byli diktátoři jako Solon, Peisistrates a Perikles. V Římě po pádu království byla zaváděna diktatura jen ve výjimečných případech, když hrozilo velké nebezpečí — nepřátelský vpád, občanská válka a vojenské povstání. Doba vlády těchto římských diktátorů byla omezena na šest měsíců. V jejich rukou byla soustředěna veškerá moc, jen finance měl na starosti senát. Autorita prozatímního diktátora byla absolutní. Z historie jsou známí Cincinnatus a Fabius Maximus.

Čtěme pilně papežské encykliky!

Středověk měl diktaturu zvláště v neomezené vládě jednotlivých rodů italských v městských republikách.

Všeobecným pojmem se stala diktatura teprve vlivem francouzské revoluce. Dějiny znají též anglického diktátora Oliviera Cromwella. Francie měla svého Napoleona Bonaparte.

Poválečné diktatury projevily životnost a sílu. V době poválečné stagnace a bezradnosti byly to diktatury, jež se pokusily vésti své národy novými cestami a řešit nové poměry novými metodami. A měly leckde i úspěch neobyčejný.

XIV. ITALSKÝ FAŠISMUS.

I. Vznik: Po světové válce vytvořil se v Itálii jako protiváha tehdy vládnoucího socialismu nový mocenský systém, jehož hlavní snahou bylo zajistiti Itálii vítězství získané ve světové válce, omeziti nespoutanost hospodářského života vyvolanou liberalismem a rozšířiti pokud možno pravomoc státu. Jméno nového směru ukazuje na snahu po obnovení starých římských tradic. Fašismus od italského slova fascio (fašo = svazek), jímž se rozumí svazek prutů, jaký nosívali otroci před představiteli státní moci ve starém Římě — konsuly. Svazek prutů je též pro fašistickou Itálii symbolem rozšíření státní moci.

Máme-li něco říci o duchovních pramenech fašismu a o jeho filosofii, nesmíme pouštěti se zřetele, že fašismus byl na světě dříve než jeho filosofie. Na rozdíl od Velké francouzské revoluce v XVIII. stol. a ruské revoluce ve XX. stol., které uskutečnily filosofické a sociální nauky předcházející doby, vznikl fašismus a byl uskutečněn jako ryzí snaha po moci. Teprve později se začala budovati ideová základna fašismu, takže nyní se nám jeví fašismus již jako světový názor a filosofie.

II. Základ nauky: Základem fašistické ideologie jest nauka o státu. Proti liberalismu, jenž chtěl míti co nejsvobodnější individuum a vliv státu se snažil omezit toliko na ochranu práv a majetku je-

Stát se má ujímat zvláště sociálně slabých!

---

dinců, staví fašismus do popředí nauku o absolutní nadřaděnosti státu v hierarchii hodnot. Stát je podle této nauky něco absolutního, kdežto jednotlivec a ostatní společenské útvary jsou jen relativní. To však není původní myšlenkou dnešního fašismu, ba není to italskou myšlenkou vůbec. Ti, kdo vidí ve fašismu jakési krásné uskutečnění latinského ducha, se šeredně mýlí. Otcem této myšlenky je německý filosof Jiří Vilém Bedřich Hegel (1770—1831), jenž opanoval před sto lety veškerou filosofii v Německu a v ostatním světě. Podle jeho učení není stát společností jednotlivců a jeho účelem není sloužiti zabezpečení blaha a zájmů jedinců, nýbrž je to »všeobecný duch«, který má svoji samostatnou existenci; stát je bytost vyššího řádu, která nesestává z jedinců, nýbrž je v sobě obsahuje a nosí. Jako v živém organismu jest každá buňka, každý orgán relativním cílem a zároveň prostředkem, tak jest tomu též ve státě, který jest nutno chápati jako samoúčelný organismus, nikoliv jako organizaci samoúčelných jednotlivců.

Pramenem života státního organismu jest »národní duch«, národní organismus bohatě rozčleněný a v jednotě žijící. Státní moc je uskutečněná státní vůle, ale nikoliv jako vůle všech nebo většiny občanů, nýbrž jako »všeobecná«

vůle, vůle »všeobecného« ducha. Samočinný vývoj vede k uskutečnění státní vůle skrze jednu osobu, vladaře. Tak reprezentuje individualita všeobecnou vůli a uskutečňuje ji. Státní suverenita a moc nemá pramenem »lid« jako masu jednotlivců, nýbrž »národ« jako rozčleněný živý organismus. Národ se organicky rozčleňuje v jednotlivé stavy a uskutečňuje se suverenně ve stavovském státě.

Každý jednotlivý stát je organisovaný národní duch; vzhledem k různosti »národních duchů« dochází k rozporům a k válkám. Válka jest nezbytností rozumného řádu světa; ideál věčného míru se přičí rozumné skutečnosti. Život jedinců a lidstva může zůstati zdravým a mravným, jen když občas nastávají válečné otřesy, jež působí jako očistné bouře.

Právo a morálka žijí jenom ve státě a skrze stát. Za základ mravnosti ve státě pokládá Hegel náboženství, avšak ne v tom smyslu, jakoby Církev byla stále nadřaděna nebo i na něm nezávislá. Naopak, stát musí býti nadřaděn Církvi, neboť jest absolutním projevem rozumu a člověk čerpá všechny duchovní hodnoty jenom ve státě jako nejvyšší duchové skutečnosti. Církev nemá býti od státu odloučena, nýbrž má býti podřízena státu jako církev státní. Stát jest objektivní skutečností všeobecného ducha a jest proto bohem. Bůh se jeví

je slovo Boží k lidem!

---

viditelně jako stát, v němž se realizuje jako život duchovního organismu.

To jsou v hlavních rysech základy Hegelova učení o státě, jež po sto letech ožilo a bylo uskutečněno ve státě fašistickém. Druhý filosof a sociolog, ze kterého fašističtí teoretikové vydatně čerpali, je vídeňský profesor sociologie a národního hospodářství Othmar Spann. Jeho učení o státě a společnosti se od filosofie Hegelovy mnoho neliší a proto není třeba se o něm více šířiti. Z těchto zásad tedy čerpal po světové válce v Itálii se tvořící fašismus svoji filosofickou náplň.

III. Prvními nositeli fašistických myšlenek byli z války se vrátivší intervenisté, jejichž cílem bylo vítězství Itálie získané ve světové válce politicky i duchovně zajistiti a svrhnouti vládnoucí socialismus. Boj proti socialistům vedl r. 1920 k vytvoření vojenské organizace, v jejímž čele stál Benito Mussolini. Pochodem na Řím,*) jež Mussolini rád srovnává s chvílí, kdy Caesar překročil Rubicon a řekl svoje mínění senátu, podařilo se mu dosáhnouti moci ve státě. Bylo to v době pro jeho vystoupení velmi příznivé, kde v severní Itálii komunisticko-socialističtí dělníci vyvlastňovali továrny a pak nevěděli, co s nimi, kdy stávká stihala

---

*) 28.—30. X. 1922.

stávku a kdy v Římě vládla slabá vláda liberálních advokátů. Fašismus tedy nevznikl jako propracovaný systém myšlenkový, nýbrž jako živelné hnutí vyvolané praktickými potřebami doby. Na počátku se v něm často projevovaly i tendence, jež jsou mu dnes přímo protichůdné a dosti dlouho trvalo než se fašismus teoreticky vykrystalisoval.

Bylo dobrou politikou Mussoliniho, že dovedl brzy získat intelektuály značného myšlenkového formátu. Z tvořících umělců šla ihned s fašismem celá škola futuristická, protože jejímu zdůrazňovanému vitalismu fašistický směr dobře odpovídal. V první vládě Mussoliniho byli zastoupeni dokonce i liberálové a popolari (strana lidová).

Celé fašistické hnutí bylo provedeno ve dvou etapách: Od r. 1923 do r. 1926 se datuje zničení parlamentarismu a od r. 1927 výstavba fašistického státu. Volební reforma odstranila poměrné zastoupení a zajistila r. 1924 vládní kandidátce dvě třetiny všech míst. Přesto však byl režim několikrát vážně otřesen. R. 1924 po zavraždění Matteottise opustila oposice sněmovnu a popolari vedli ve jménu křesťanské demokracie proti Mussolinimu bezohledný boj. Rozhodné odstranění parlamentarismu a ofensivní »zfašisování státu« potlačilo bouři veřejného mínění uvnitř i v zahraničí, energické pronásledování popolarů, demokratů a

nemůže být ponechán volnému užití sil!

---

socialistů, vypovídání jejich vůdců zlomilo každý odpor. Samospráva měst a obcí byla zrušena, předseda vlády obdržel neobmezenou moc nad státem a vládou (1925) a znovu zaveden trest smrti pro politické těžké zločiny (1926, 1930).

Jakmile byl režim náležitě upevněn, mohl se Mussolini věnovati cele výstavbě totálního fašistického státu. Dálo se tak po všech stránkách. Roku 1923 bylo znovu zavedeno náboženské vyučování do škol, od r. 1925 byla plánovitě prováděna ochrana matek a rodin, policejně potlačována propaganda zamezování početí, plánovitá práce prozdraví národa atd. Tehdy se také tvořila teprve ideologie fašismu, jež není doposud zcela propracována.

Fašistická strana vytvořila fašistický stát a ovládá jej. Její stranická hierarchie, zasahuje tedy do organisace státu. »Gran Consiglio Fascista« (Velká rada fašistická): přední fašistická rada ovlivňuje složení parlamentu předložením jednotné kandidátní listiny k lidovému hlasování, její vůdce (Duce) je předsedou vlády a zodpovídá ze svého jednání jen králi. Vláda má výkonnou moc, zesílenou větším právem v nutných případech, v nichž se zodpovídá jen jedné z obou komor parlamentních. Komory mají jako nejdůležitější právo schválení rozpočtu. Při konfliktu mezi vládou a sněmovnou rozhoduje král. Centralistická

státní správa zasahuje i do správy obcí, které vede vládou jmenovaný starosta za poradní spolupráce obecní rady.

IV. Hospodářská výstavba: Ve snaze rozšířiti co nejvíce moc státu chce fašismus též jednotlivé hospodářské skupiny podříditi státu a změnití poneháhu dosavadní syndikáty a federace ve stavovské zastoupení. Základem nového řádu jsou veřejnoprávní korporace, které mají vyrovnati roztržky mezi kapitálem a prací, mezi průmyslem a zemědělstvím, mezi nabídkou a poptávkou atd. Zákony italsko-korporativního zřízení, z nichž první, základní pochází z roku 1926, uznávají právně syndikáty a propůjčují jim přímo tuto funkci, zastupování kategorie, zastupování právní, aby syndikáty byly způsobilé k jednání v mezích právního řádu za účelem hospodářským, morálním, kulturním a politickým. Funkce syndikátu v korporativním zřízení italském je tedy širší než v syndikalismu, v odborovém hnutí nebo ve zřízení společenstev ve státech nefašistických. Syndikát je stálým orgánem pro hájení zájmů kategorie. Stát pak politickou mocí usměrňuje přání a zájmy jednotlivých kategorií, aby šly společně za cílem státním.

Jednotlivé syndikáty tvoří vyšší jednotku-korporaci, jež sdružuje takové kategorie práce, které

není-li to i mravně dobré!

---

mají společný zájem. Až dosud existuje 7 funkcionálních a horizontálních korporací. Jsou to: průmysl, zemědělství, obchod, banky, pozemní doprava, námořní doprava, duševní pracovníci. Další specialisace není vyloučena. V počátcích a proplánovány jsou organické neboli vertikální korporace na př. korporace chleba (od rolníka až po pekaře). Rovněž korporace jsou pod vlivem a dohledem státu.

V. Účel: Celý fašistický systém směřuje k tomu, aby vytvořil aktivní typ člověka jako vysoce cenný fyzický, mravní a intelektuelní nástroj ve službách státu. Proto se snaží převést pod svou moc nejen veškeré hospodářství, ale i umění, náboženství, vědu a hlavně výchovu mládeže.

XV. SOLIDARISMUS.

I. Pojem: Solidarismus je všeobecný sociální směr, který lidskou společnost, zvláště pak stát považuje za morální organismus, jehož všechny organické součástky — lidé — jsou sice svobodné bytosti s vlastním cílem časným i věčným, přece však jako součástky jednoho velkého organismu mají společnou povinnost přispívat vlastní obětí k obecnému blahu a mají právo, aby zase byli od celého organismu podporováni. Tím se staví solidarismus do středu mezi individualismus a komunismus. Individualismus neuznává závislost jedincovu na společnosti, komunismus odstraňuje osobní svobodu jednotlivcovu.

II. Nauka: Člověk je bytostí morálně svobodnou ve vztahu ke společnosti, kteroužto svobodu uplatňuje různým způsobem. V tom právě se jeví lidská svoboda, že může uplatňovat individuální přednosti, větší nadání, a že může využívat plodů z těchto předností plynoucích. Tato fakta přirozené nerovnosti dávají solidarismu pádný důvod, aby uznával oprávněnost majetkové nerovnosti a nerovnost hospodářského a sociálního postavení, což předpokládá i právo na soukromé vlastnictví. V soukromém vlastnictví nejvíce výtěžku očekává od soukromé iniciativy, poněvadž většina lidí jen z lásky k sobě dovede rozvinouti všechny své síly.

Katolická akce je také apoštolátem sociálním

Solidarismus uznává a hájí soukromé vlastnictví; kdykoli však začne dobrý chod národního hospodářství kolísat velikým hromaděním majetku na jedné straně a proletarisací na druhé straně, má stát právo, aby svými zákony usměrnil a vázal vývoj majetkových poměrů a zejména, aby dbal na hospodářské utvrzení středního stavu. Potřeba a rozsah tohoto usměrňování se řídí časovými a místními poměry a mimořádně po něm volají spleť hospodářské poměry nynější. Soukromému majetku se tím neděje žádná křivda, poněvadž jeho soukromý ráz není absolutní, nýbrž je omezen »sociálním zatížením majetku« — to je z přebytku dávat nemajetným. Tak princip solidarity »sociálním zatížením majetku« a vázaností zaručuje moderní společnosti skutečné právo a blahobyt.

Soustava solidaristická hledí podporovati všechny společenské buňky, které mohou vnést do společnosti mír a rovnost. Zaměstnavatel a zaměstnanec mají přirozeně spolupracovati: zaměstnavatel má dát za práci takovou mzdu, aby poctivý zaměstnanec mohl z ní být slušně živ, a za to má dodat hodnotnou práci. Nevětší vliv na obecné blaho má rodina, jejíž vnitřní poměry se neustále přenášejí na všechna společenská sdružení. Jaké totiž rodina vychová pracovníky, s takovými se společnost musí spokojit.

Proti třídní soustavě zavádí solidarismus stavovské organizace (odborová sdružení), které vlastně spojují to, co vnitřně patří k sobě. Sdružují lidi stejného povolání a zájmů, aby tak jednotně a tím účinněji prosazovali své zájmy vůči celému národnímu hospodářství, pokud se to dá sloučit s blahem celku. Z důležitých příčin mimo dobrovolnou organizaci lze také zavést i povinnou, aby tak bez tříštění mohly stavy jednotně řešit vážné otázky národohospodářské. Tyto stavovské organizace nebojují zásadně proti sobě jako třídy, nýbrž jen zdravě soutěží a jako organické údy jednoho státu samy si sociálně pomáhají a tak ulehčují přetíženému státu.

Stát, který je takto vnitřně posilován stavovskými organizacemi, může také plně zástávat svůj úkol k občanstvu. Stát v pojetí solidaristickém je autoritativním vládcem, který má z pozadí vyrovnávat všechny rozpory mezi jednotlivci, organizacemi a státem. Uznává občanům všechna jejich přirozená práva, ponechává jim volný pohyb a zasahuje jen tehdy, když již musí v zájmu obecného blaha, ale i to spravedlivě. Spravedlivě rozdílí všechny výhody a vymoženosti, spravedlivě též daňová zatížení. Chce-li státník vést národ ke štěstí, musí uplatňovat zákon proporce. Národu se musí všechno zaopatřovat s mírou. Z dějin je nej-

lépe vidět, že ještě nikdy národu neprospělo, když mu bylo nahromaděno bohatství. Národ bude jen tehdy šťasten, když se mu zajistí a spravedlivě rozdělí životní nezbytnosti pouze v množství dostačujícím. Pak bude stát silný a právě takového potřebuje dnešní nutná reforma společnosti.

Jako pro vnitřní mír státu je třeba solidarity všech jeho složek, tak je tomu i zevně mezi státy. Mír zavládne jen tehdy, když silnější státy budou vidět ve slabších své spolubratry a ne otroky. I malý národ velmi bolestně nese těžké křivdy a těší se na den odplaty.

III. Předpoklady: Solidarismus předpokládá značnou mravní úroveň občanů, když žádá, aby se každý při střetnutí zájmů vzdal svého dobra ve prospěch obecného blaha. Je jisté, že bez zvláštní mravní a rozumové výchovy člověk se tak neukázní, aby dovedl někdy ustoupit. Z toho důvodu je tu nemožno i v hospodářském životě pracovat bez součinnosti vyšší mravní moci: náboženství Kristova, protože jen křesťanská láska k bližnímu v kritickém okamžiku dodá obětavosti, již je ve společnosti vždy třeba. V pozadí této myšlenky se rysuje úzká spolupráce Církve a státu.

Solidarismus je jediný směr, jenž nejlépe vyhovuje lidskému svědomí a jeho touze po spra-

Zachovejme si vždy vědomí dítek Božích!

---

vednosti. Spravedlnost a lásku tu najdou skutečně všichni bez rozdílu, jak svědčí mnozí nekatolíci. Na blahu všech tu pracují všichni: jednotlivci, sociální sdružení i stát.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY :

1. Essad Bey: Stalin. Přel. Kosterka. Vilímek, Praha 1932.
2. Eduard Bernstein: Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie. Přel. L. Machač, »Samostatnost«, Praha 1902.
3. Jacques Bainville: Les dictateurs. Denoel et Steele, Paris.
4. James Bryce: Moderní demokracie. Přel. Hrůša, Orbis, Praha 1927.
5. P. V. Cathrein: Socialism. Přel. Tumpach, Kotrba, Praha 1899.
6. V. Ducatillon OP-Rops: Rudé plameny nad Evropou. Přel. Voříšek, Vyšehrad, Praha 1937.
7. Dr. K. Engliš: Národní hospodářství. Borový, Praha 1928. II. vydání.
8. Encykliky.
9. Max Beer: Allgemeine Geschichte des Sozialismus und der sozialen Kämpfe. 8. vyd. »Neuer Deutscher Verlag«, Berlin 1932.
10. Ch. Gide-Ch. Rist: Dějiny nauk národohospodářských. Přel. Koudelovi J. a M. II. vyd. Laichter, Praha 1928.
11. O. Foerst de Battaglia: Prozess der Diktatur. Amalthea-Verlag, Leipzig 1930.
12. André Gide: Návrat ze sov. svazu. »Družstevní práce«, Praha 1936.
13. André Gide: Retuše k mému návratu. Albert, Praha 1937.
14. Pierre Chasles: Život Leninův. Přel. Nováková. Orbis, Praha 1930.
15. Dr. H. Getzeny : Kapitalismus und Sozialismus. Pustet, Regensburg.
16. R. I. Malý: Kříž nad Evropou. Neubert, Praha 1935.
17. Hendrik de Man: Duch socialismu. Přel. R. Šternová. Orbis, Praha 1928.

18. Hendrik de Man: Cesty tvořícího socialismu. Šternová, Praha 1932.
19. Hendrik de Man: Socialistická idea. Šternová, Praha 1934.
20. T. G. Masaryk: Cesta demokracie. Čin, Praha 1933.
21. Marx-Engels: Das kommunistische Manifest. Int. Arbeiter-Verlag, Berlin.
22. Jan Slavík: Bolševismus v přerodu. Melantrich, Praha 1932.
23. Saverio Merlino: Formy a podstata socialismu. Přel. Tryzna. Otto, Praha.
24. Dr. Andrej Gosar: Kam od kapitalismu. Přel. Ločniškar a Vychytil, Vychytil, Kunčice.
25. P. G. Ledit S. J.: Náboženství a komunism. Přel. Červený, Velehrad, Olomouc 1938.
26. K. Vorländer: Geschichte der Sozialistischen Ideen. Hirt, Breslau 1924.
27. Heinrich Pesch SJ: Lehrbuch der Nationalökonomie. Herder, Freiburg 1909.
28. Dr. Alois Soldát: Nástin základův a všeobecných zásad společensko-hospodářských. Dědictví sv. Prokopa, Praha 1913.
29. Adolf Srb: Lev XIII. V. Kotrba, Praha 1901.
30. Dr. B. Vašek: Křesťanská sociologie. Vyšehrad, Praha 1931.
31. O. v. Nell-Breuning: Kirche und Kapitalismus.
32. Otto Bauer: Kapitalismus und Sozialismus nach dem Weltkrieg. Wien 1932.
33. Werner Sombart: Das Wirtschaftsleben im Zeitalter des Hochkapitalismus. München, 1927.
34. Ferd. Fried: Das Ende des Kapitalismus.
35. Dr. B. Vašek: Rukojeť křesťanské sociologie. Lidové knihkupectví, Olomouc 1935.
36. Dr. S. Berounský: Stavovská myšlenka (sborník). Řád, Praha 1936.

37. Dr. Ant. Klotz: Dokumente und Materialsammlung zu sozialen und kulturellen Problemen der Zeit. Tyrolia, Innsbruck 1932.
38. K. J. Schulte: Kölner Rechtlinien zur sozialen Verständigung. Köln 1926.
39. Dr. Mich. Pfliegler: Der Weg katholischen Sittenlehre. Wien 1934.
40. Dr. Othmar Spann: Die Haupttheorien der Volkswirtschaftslehre. 11. vyd. Quelle und Meyer, Leipzig 1922.
41. Dr. Othmar Spann: Irrungen des Marxismus. Erneuerungsverlag, Berlin 1931. 3. vyd.
42. Dr. Othmar Spann: Der wahre Staat. 3. vyd. Fischer, Jena 1931.
43. Ing. Ed. Pfeiffer: Technokratie. Franck, Stuttgart, 2. vyd. 1933.
44. Dr. Paul Barth: Die Philosophie der Geschichte als Soziologie, 3. a 4. vyd. Reisland, Leipzig 1922.
45. ThDr. Frant. Reyl: Sociologie v politice. ČAT., Praha 1924.
46. Georges Sorel: Matériaux d'une théorie du proletariat. 2. vyd. Rivière, Paris 1921.
47. Georges Sorel: Les illusions du progrès. 3. vyd. Rivière, Paris 1921.

O B S A H:

Úvod	5
1. Od starověku do novověkých hospodářských směrů	7
2. Merkantilismus	12
3. Fysiokratismus	16
4. Liberalismus	20
5. Kapitalismus	25
6. Socialismus	36
7. Komunismus	50
8. Reformismus (revisionismus)	58
9. Duchovní socialismus	62
10. Anarchismus	64
11. Technokracie	67
12. Demokracie	70
13. Diktatury	74
14. Italský fašismus	76
15. Solidarismus	84

Kde najdu zásady pro další sociální práci?

I. V ENCYKLIKÁCH

Lva XIII., RERUM NOVARUM,

O otázce dělnické, II. vydání 1935.

Pia XI., QUADRAGESIMO ANNO,

O vybudování společenského řádu, III. vyd. 1935.

Pia XI., CASTI CONNUBII,

O křesťanském manželství, 1935.

Všechny tyto encykliky přel. prof. Dr. BEDŘICH VAŠEK,
cena každé K 3.—, poštou K 3.80.

II. VE SPISECH Dr. BEDŘ. VAŠKA:

RUKOJEŤ KŘEŠŤANSKÉ SOCIOLOGIE,

1935, cena K 15.—, poštou K 16.—.

KŘEŠŤANSKÁ SOCIOLOGIE,

Díl I. ŽIVOT SOCIÁLNÍ, 1933, 37 K - Díl II. SPRAVEDLNOST V ŽIVOTĚ HOSPODÁŘSKÉM, 1931 (skoro úplně rozebrán), 44 K - Díl III. SOCIÁLNÍ PRÁCE, 1929, 40 K.

III. Dobře poslouží spisy Dr. B. VAŠKA:

DOBA ÚZKOSTI A VARU.

KATOLICKÁ AKCE,

Výzva Boží k laikům, v Olomouci, II, vydání, 1934, 12 K,
poštou 12.80 K.

KÁZÁNÍ O KATOLICKÉ AKCI,

tamže, 1936, K 6.50.

Brožurky ve sbírce ŽIVOTEM, Hlučín, 1936, po 50 h:

JINOCH A KATOLICKÁ AKCE. - MUŽ a Katolická akce. - ŽENA a Katolická akce. - DÍVKA a Katolická akce.

Všechny tyto knihy dodá:

Knihkupectví

»U Zlatého klasu«, Praha II., Karlovo náměstí číslo 5.
nebo Bohuslav Rupp, Praha II., Jindřišská 25.

Všem, kdo se zajímají o otázky sociální a křest. obnovy, vyhoví čtrnáctideník

„R O Z P R A V Y“

Administrace: Praha-Břevnov, Boleslavova 35. Tel. 476-49.

Mladí, čtěte a spolupracujte

s časopisem **»3. generace«**

Vychází 5. a 20. v měsíci.

Administrace: Praha II., Václavská 12. Tel. 431-41. Ročně 10 K.

Nejrozšířenější studentský časopis

»JITRO«

Vychází již v XXI. ročníku. Administrace: Praha I., Husova ulice číslo 8 (u Dominikánů). Telefon 352-15. Ročně K 16.—

*Katolickým hochům a dívkám
z měst i vesnic, doporučujeme týdeník*

„D O R O S T“

Objednejte si jej

v administraci Praha II., Vyšehradská 26. Telefon č. 324-69.

Vytiskla Propaganda v Praze-Břevnově.

Cena K 7.—.